

חופה וקידושין

כותי נשא כותית והתגיירו:

- רמ"א - אם לא חיו אחרי שהתגיירו אין חשש, והיה זנות.
- פת"ש בשם מקנה: אם חי איתה כמה שנים אחרי שהתגיירו צריכה גט אף שעברו על איסור ייחוד ללא כתובה. וכן בחזרים בתשובה.
- נישואין אזרחיים:
- יב"א: לא חוששים לקידושין ולא צריכה גט שאאעבב"ז אינו באנשים פרוצים.
- אוהל אברהם: צריכה גט שלא כולם בועלי נידות ולא עשו כדת משה וישראל מסיבות אחרות לפעמים.
- אג"מ: כשאפשר יש להצריך גט. אם לא אפשר להקל.
- רוגאצ'ובר: תופסים כבן נח מ"דבק באשתו" אלא שמתבטל גם ללא גט.
- **קידושין בחופה:** קידושין ה.
  - רב הונא: כן.
  - פת"ש - מח' אם גם קידושין וגם נישואין.
  - פת"ש - באלמנה לר' הונא: דגמ"ר - לא. שעה"מ: ספק.
  - פת"ש: בנידה: שעה"מ - לרמב"ם שו"ע לא שחופה=ייחוד.
    - רבא, רוח"פ, שו"ע: לא.
    - ר"ח, ר"ן, רשב"א: ספק.
- **מעמד אישה מקודשת:** שו"ע: לחייב כא"א וצריכה גט, טור - אך לא חייב במזונותיה ולא מיטמא לה בכהן עד הנישואין.
- **מצוה לישא אישה:** קידושין מא: מצוה בו יותר מבשלוחו. מו"ק יח: איסורין לא מצוה נישואין כן.
  - רמב"ם: מצוה.
  - רא"ש: רק הכשר לפו"ר.
- **במה מתקדשת אישה:** קידושין ב. מדאו' - כסף שטר וביאה.

אבן העזר

סימן כו: דרכי היתר ואיסור בקידושין

- **גדר זונה:** יבמות סא - ליאסר לכהן:
  - ר' אלעזר: כל פנוי שבא על פנויה שלא לשם אישות.
  - ר"ע: רק הפקירה עצמה.
  - חכמים, רמב"ם: רק נבעלה לפסול.
- לבוא על אישה דרך זנות שלא לשם קידושין:
  - רמב"ם, טור: חייב משום לא תהיה קדשה, אך לא ליאסר לכהן שאין הלכה כר"א. רמ"א בשם ר' יחיאל - מדובר במופקרת ופסק כר"ע.
  - ראב"ד, הלכה: מדרבנן שאסור ביאה ייחוד והסתכלות בפנויה. קדשה רק במופקרת.
- **פילגש:** דברים כג: "לא תהיה קדשה" ייחד לו אישה ובא עליה לשם אישות וטבלה:
  - ראב"ד, רשב"א, רא"ש: מותרת שזה פילגש. רשב"א החמיר שלא יבוא עליה נידה.
  - לא נאסרת ככלה בלא כתובה: רמב"ן - שמראש לא קנאה בתורת חופה וקידושין.
  - רמב"ם: אסור ופילגש מותרת רק למלך משום לא תהיה קדשה.
- **נישואי מומרים ואזרחיים.** גיטין פא מח' ב"ש וב"ה במגרש אישה ולן עמה בפונדקי וראוה שנבעלה, אם צריכה גט שאאעבב"ז. עדי ייחוד:
  - גאונים - תמיד.
  - רמב"ם, שו"ע - רק באשתו יש את החזקה.
- נישואי מומרים בחוקות הגויים או אנוסים שלא מקפידים על טהרת המשפחה:
  - ריב"ש, רמ"א, ח"מ: נוח לו בהפקר ועושה בעילתו בעילת זנות ולא צריכה גט.
  - אנוס שנשא אנוסה - צריכה ששומרים בצנעה והתייחדו לפני אנוסים.

- **אמר בלשון הלא מקובלת וטוענת שלא הבינה:**
  - ב"י – נאמנת.
  - ר' ירוחם, ב"ש: ספק.
- **האיש טוען שלא הבין:** רא"ש, ב"י: לא נאמן שהוציא בפיו.
- **קידושין במטבע:** ב"מ מה.
  - ב"ש בשם מרדכי – עדיף שלא צורתא עבידתא דבטלה.
  - שו"ע, פת"ש – בשם מרדכי – מותר לכתחילה.
- **קידושין מחוברים לקרקע.** קידושין ה – מקיש הבאה ליציאה.
  - ב"ש בשם ר"ן, רמב"ן, רשב"א: מותר ולא דומה לגירושין כי אין גירושין בכסף, קידושין גם מועיל שלא בידה, כתן כסף לפלוני ואתקדש.
  - רק קידושין בשטר שהוקש ונלמד מגירושין אסור במחובר.
  - פת"ש: מח' אם צריכים העדים להעיד שהאישה הבינה בלשונות אלו.
- **קידושין מע"ג הקרקע.** קידושין ה – מקיש הבאה ליציאה (פת"ש):
  - ב"ש – ספק.
  - המקנה – מועיל.
  - גט מקושר – קידושי כסף מועיל.
  - בשטר ספק שמא הוקש לגט שלא מועיל.
  - חת"ס: לא מקודשת. שטר שהוקש. וכסף כי שהוקשו הוויות זה לזה.
- **לומר "בטבעת זו":**
  - שו"ע: כן.
  - פת"ש בשם מקנה: לא צריך אלא לרווחא דמילתא.
- **לשונות נוספים בקידושין.** קידושין ו, שו"ע: א. הרי את אשתי ב. הרי את זקוקתי ג. הרי את קנויה לי ד. הרי את ארוסתי ה. הרי את שלי ו. הרי את ברשותי ז. הרי את לקוחתי – מקודשת
  - ר"ן, רמ"א: רק אם מבינה אך אם לא אינה מקודשת שנאמנת. ב"ש – ספק.
- **לשונות מסופקים:** קידושין ו: מיועדת, מיוחדת, עזרתי, נגדתי, צלעתי, סגורתי, תחתי, עצורתי, תפוסתי – מסופקים.

- רמב"ם: קידושין כסף מדברי סופרים. ב"ש – הכוונה שאינו מפורש בתורה.
- **מקדש בביאה:** קידושין ב – מדאו' מועיל. קידושין יב – רב מנגיד. פת"ש – רק אותו. טעם:
  - רש"י משום פריצות.
  - רמ"א: מתביישת לטבול ובוועלה נדה.
- על מה עוד גזרו מכת מרדות:
  - מקדש בשוק בכסף ושטר משום פריצות.
  - קידש אישה בלי שדיברו וראו.
  - למרות שאסור מועיל שאין כח ביד חכמים לבטל.
- **קידושין בלילה.** יבמות קד: אסור לחלוץ. רמ"א – גם ולתת גט. לקדש (פת"ש):
  - רא"ם – ספק. מל"מ – רק בקידושי שטר שהוקשו לגט.
  - קידושין יא, מעין גנים: מקודשת.

סימן כז: אמירה בקידושין

- **לומר הרי את מקודשת לי לאישה:** קידושין ה, שו"ע: צריך לומר הרי את מקודשת לי לאישה.
- **כדת משה וישראל.** ספר טוביה, או"ז, רמ"א: לומר כדת משה וישראל. וכן רש"י גיטין כב בהפקעת קידושין.
- **חציצה בטבעת:** פת"ש: צריך ללא חציצה. תמוה.
- **בטבעת:** או"ז, רמ"א – כך המנהג.
- **דיברו בעניין הקידושין ומסר:** קידושין ו: דיברו בעסקי קידושין ונתן בשתיקה:
  - ר' יהודה: לא מקודשת.
  - ר' יוסי: מקודשת.
  - רבי, רמב"ם, שו"ע: רק באותו עניין.
  - ראב"ש: מענין לענין באותו עניין. מרדכי, רמ"א: גם אם אחרים דיברו לידם ונתן לה בשתיקה.
- **אמר בלשון מקובלת והיא לא הבינה:**
  - ב"י, ח"מ: לא נאמנת אם כולם מבינים.
  - ר' ירוחם, ב"ש: ספק.

- ב"ש: לא צריך שהוא כפיקדון בידה.
- רשב"א, רמ"א: צריך לקחת ושוב לתת. פת"ש: סתמו כנתינת מתנה או מלווה שלהוצאה ניתנה ולא פיקדון.
- חת"ס: גם אם כפיקדון כיון שלא אמר במפורש, ולא קיבלה לשמור, לא נחשב בידה.

אמר "הרי לך כסף קידושין בפיקדון": ח"מ - יכול אח"כ לחזור ולקדשה בהם.

- **אמר הרי את מקודשת תוך כדי דיבור אחרי המסירה של הטבעת: פת"ש:**
  - מהרי"ט - לא.
  - אבנ"מ: חשש.
- **לומר 'מקודשת לי' וידיים שאינם מוכיחות: קידושין ה. לא הויין ידיים.**
  - רזה"פ שו"ע - לא פת"ש - בשעה"צ.
  - רשב"א, רמב"ן רמ"א - מספק.

מתי כן?

- מדברים בעסקי קידושין: שו"ע, מהר"י בן לב: כן.
- ב"י: קידש אחרת ובפניה קידשה - כנזיר שאומר אהא: כן.
- משדכים:
  - מהרי"ט - לא
  - באר היטב. - כן
- מודים שהתכוונו:
  - ב"ש - שו"ע מודה
  - ח"מ - לא.
- "הריני נותנה לך":
  - שו"ע, פת"ש בדעת ריב"ש: כאומר "לי".
  - ב"ש, ב"ח בריב"ש: ספק.

אם היה שליח והאישה היתה שליחה לאישה אחרת: פת"ש:

- ב"ש - עדיין התכוונו לקדש בעצמן.
- מקנה: כשליחות.

אני נותן לך לקידושין:

- מהרי"ט: לא שאולי לחברו.

- לא דיבר בעסקי קידושין - לא מקודשת. דיבר בעסקי קידושין - ספק.

אומרת שהבינה ושכוונתה היתה לקבל:

- ר"ן, רמ"א: ספק.
- ב"ש, רי"ו: לא.

דיברו בעסקי קידושין ואמר הרי את חרופתי:

- ר"ן, רמ"א: למעט ביהודה, זוהי לשון מסופקת וספק מקודשת.
  - רמב"ם, רשב"א, ב"י: מקודשת שהלכה כמ"ד שנחרפת לאיש היינו מאורסת.
- הרי את נשואתי:
- רשב"א, רמ"א: לא, שאינו לשון קידושין.

דיברו על עסקי קידושין:

▪ ב"ש בשם רמ"א: משמע שלא.

▪ ב"ש, ח"מ: ודאי.

- ב"י, ב"ש: ספק כמו "הרי את אשתי" אף שסתם אשתי זה רק כשנשואה.
- המקנה: כיום שהקידושין והנישואין נעשים יחד - מועיל אף יותר מ"ארוסת", ומקודשת. (קשה שהרי כחופה שלא מקדשת בימינו).

אמר "בשביל אהבה וחיבה":

- רמ"א: רק אם התכוונו שניהם ספק שזה כאומר "הרי את אהובתי" - בשביל אהבה שיהיה.
  - ב"ש: אף אם דיברו בעסקי קידושין, שזה לא לשון עבר.
  - חזו"א: אם יש אומדנא דמוכח שלא התכוונו - לא מקודשת.
- אמר ביחד לשון ודאי ולשון מסופק: פת"ש: ספק מקודשת כי אולי תפס השו"פ על הלשון המסופק.

● נתן בשתיקה ולא דיברו:

- מרדכי, רמ"א: מקודשת.
- ח"מ, ב"ש: לא, שדברים שבלב.

● נתנה חוזרת כשמתקן ומקדש בצורה מועילה:

- רמב"ם, שו"ע, ח"מ: צריכה.
- רוה"פ, רמ"א: גם בשתיקה.
- ב"ח, ב"ש בשם רשב"א: ספק.

סתם אדם:

- רשב"א: לא נחשבים חשובים ולא מקודשת.
- רא"ש, שו"ע: חוששים לקידושין שאולי כאדם חשוב. צריך חקירת חכם.
- נימוק"י, באר היטב – חשיבות סובייקטיבית בעיניה.
- בה"ג – גם אם לא חשוב מקודשת מספק. רוה"פ, ופשט גמ': לא.

האם מספיק הנאת שו"פ הוא שווה פרוטה או שצריך יותר: ח"מ בשם שו"ע – צריך דינר.

• קידושין בפחות מש"פ, וכלי פחות

מש"פ: קידושין ב, קידושין יב: ב"ה: פרוטה ושו"פ, ב"ש – דינר ושווה דינר. הלכה כב"ה. כיום:

- ח"מ: פירות ביוקר וצריך יותר אחרת ספק.
- אחרונים: מספיק פרוטה. כסף צרוף פחות משו"פ:
- מקנה: לא מקודשת
- ח"מ: ספק.
- כלי לא שו"פ:
- רשב"א: הסתפק.
- קצוה"ח: לא מקודשת.

סימן כט: כסף הקידושין

• מתנה על מנת להחזיר ואם נקנית

בחליפין: קידושין ו. קידושין ג – לא נקנית בחליפין ודומה לחליפין.

מתנה על מנת להחזיר:

- רמב"ם: לא תופס אף מדאו' שלא נהנית.
- תוס', רא"ש, שו"ע: מדאו' כן. חכמים עקרו שדומה לחליפין.
- רי"ף בשם ריא"ז: צריכה גט.

לא כפל התנאי:

- רא"ש, ב"ח: מקודשת שלא כפל ובטל.

- רשב"א: ודאי מקודשת.
- פת"ש: ספק שאמר אני בלי "לי".

• אמר "הן קידושין" – בלשון עבר:

- ב"י, רמ"א: לא שצריך בלשון עתיד.

ח"מ: מספק שגם לשון עתיד, וגם כמו אהבה וחיבה/ככר זה הוא הקדש.

- ב"ש: רק אם דיברו מעסקי קידושין חוששים.

• שהוא יקדש ולא שיקח עצמו אליה –

קידושין ה: צריך שהוא ייקחה לו ולא שיקח עצמו אליה (הריני אישך) שכתוב כי יקח איש אישה.

- רא"ש, שו"ע: לא מקודשת.
- רי"ו: י"א ודאי וי"א ספק.

"הרי אתה חמי":

- שלט"ג, רמ"א: לא מקודשת.
- ח"מ: ספק שרומז לאביה שיקנה לו את בתו.

דיברו בעסקי קידושין: פת"ש: ספק.

• נתנה היא ואמרה היא. קידושין ה: שו"ע

– לא מקודשת אף דיברו על עסקי קידושין שכתוב "כי יקח" שהוא יקח.

דיברו על עסקי קידושין והוא אדם חשוב:

- ב"ש – כן. שדיברו על ע"ק כהוא אמר, ולאדם חשוב כנתן הוא.
- תוס', פרישה – לא.

• נתן הוא ואמרה היא. קידושין ה, שו"ע:

ספק.

- רמב"ם: ספק מדאו'.

- רי"ף, רא"ש, רי"ו: ספק מדרבנן בלבד. נפק"מ אם יקדשנה אחר.

דיברו על עסקי קידושין: שו"ע: מקודשת ודאי.

הבעל אמר "הן":

- ב"ח, ח"מ: ספק כי אולי לשון תמיהה.

- שו"ע, ב"ש, רש"ל: מקודשת.

• נתנה היא ואמר הוא ואדם חשוב.

קידושין ז, רי"ף, רמב"ם, רא"ש, ר"ן, שו"ע: מקודשת כנתן הוא שמתקדשת בהנאה שקיבל ממנה.

צריכה לפרש שמתקדשת בהנאה שמקבל ממנה במתנה?

- ב"ח: כי סתם שאלה 30 יום ולא יכול לתובעו לפני.

• **תן מנה לפלוני ואקדש לך מדין ערב:**

- קידושין ו-ז: מקודשת מדין ערב.
- שו"ע: צריך לומר שמקודשת בזה, אחרת זה כמקדש בשתיקה וספק מקודשת.
- ב"ח: רק תוך כדי דיבור.
- ב"ש, ח"מ: גם אחרי שיש שליחות.
- ב"ש: אמר הן מועיל.
- רמ"א: אם עסוקים באותו עניין ואמר מקודשת כמדברים על עסקי קידושין.
- רמ"א: גם אם ביקשה שילווה לפלוני מועיל שהיא מתקדשת בהנאה ולא במלוה.

אמרה "תן מנה לפלוני" ולא "ואתקדש אני לך":

- ב"ש, רש"ל: מקודשת.
- שו"ע, גר"א: לא.

ביקשה שידחה זמן פירעון פלוני:

- רשב"א, רמ"א: לא כמו ערב אחר ההלוואה.
- ב"ש: כן שהאריך ונהנית.

התקדשי לי בשכר שאעשה כלי – צריך לומר שוב הרי את מקודשת בה כשמסיים?

- ט"ז: לא.
- ב"ש: כן.

• **קידושין מדין עבד כנעני וערב – תן**

מנה לפלוני ואתקדש לו: קידושין ז, רמב"ם שו"ע: מקודשת מדין ערב, ועבד כנעני שאחר משלם.

• **נתנה היא לאדם חשוב (וכן סימן**

כ"ז): קידושין ז: מקודשת בהנאה אם אמר כן.

• **קידושין מדין עבד כנעני שאחר משלם**

והבעל מקדש: קידושין ז: מועיל.

- רש"י, שו"ע: עשאו המקדש שליח לקדשה עבורו.
- רמב"ם, שו"ע: לא עשאו שליח ואמר שמקדשה.

• **נתן משכון על כסף הקידושין ואגוד**

גביה: קידושין ח. לא.

- תוס': לא, שאומדנא שכוונתו שיחול.
- ב"ש – ספק.

נשאר הסודר אצלה:

- מרדכי: מקודשת.
- תוס', רא"ש: לא שאינו מהשלושה דרכים שאישה נקנית בהן.

הקנה לה הטבעת בקניין סודר: פת"ש: מח' אחרונים.

אישה נתנה לאדם חשוב מתעמ"ל: פת"ש: הסתפק מצד אחד דומה לחליפין, מצד שני לא מצוי, מתקדשת בהנאה ולא בעצם המתנה.

במתעמ"ל אבל שלא יחזור אליו אלא לאחר:

- מקנה – ספק כי לא חוזר אליו ולא דומה לחליפין.
- קהלת יעקב: לא מקודשת שאין חילוק.

אישה נתנה לו טבעת מתנה ע"מ להחזיר בתנאי שיקדשה בה:

- מקנה – לא מקודשת שתחזור אליה ממילא.
- קהלת יעקב – מקודשת שכמקנה לאדם חפץ בתנאי שיקנה בו חפץ אחר.

אמר שתקדש בהנאה ולא במתנה עצמה:

- רמ"א, ב"ש – מקודשת שההנאה לא חזרת.
- גר"א בשם תוס': עדיין דומה לחליפין.

בהשכרה ותתקדש בשכר שחייבת לו תמורת השכירות: מקנה: לא מקודשת שכמקדש במלוה.

• **טבעת שאולה:**

- ר' משה הכהן, ר"ש: מותר. עיטור: נוהגים.

- רא"ש, שו"ע: רק לזמן מסוים, יש רשות להשאיל לאחר, האישה יודעת ויש הנאה בשימוש ש"פ.

- ב"ש, ח"מ: לא.
- **הרי את מקודשת במאה דינרים (בלו אלו) אבל החל למנותם:** קידושין ח:
  - רא"ש, טור, י"א ברמ"א: לא מקודשת שלא גומרת דעתה (רב אשי).
  - רי"ף, רמב"ם, שו"ע: מקודשת שלא אמר אלו (לא כרב אשי).
- **הרי את מקודשת ב100 דינרים סתם ונתן 99.** קידושין מז:
  - ת"ק, רשב"א, י"א ברמ"א: לא שמתביישת לתבוע אף שהודיע לה.
  - רא"ש, רמב"ן, י"א ברמ"א: מקודשת.
    - ב"ש: לרש"י רק אם קיבל השאר כמלוה. לרמב"ם לא.
- **זה אומר במנה זוז במאתיים וחזרו הביתה ושבו והתקדשו:** תוספתא קידושין ב, ר"ן, שו"ע: מי שחזר לתבוע סימן שהסכים לדרישת השני.
- **מקדש בכוס מים, כוס שמן או כוס יין:** קידושין מח: מתרץ 3 ברייתות במים, יין ושמן.
  - ר"ת, רמב"ם, שו"ע: מים – גם וגם, יין – רק בכוס, שמן – רק בשמן.
  - רש"י, ר"ח: מים – רק בכוס, יין – רק ביין, שמן – גם וגם.
- "התקדשי לי בכוס יין זה": ב"ש, ח"מ: כיון שפירט היין כוונתו ביין ולא בכוס.
- **תן לי מאכל או כלי ואמר שרק אם תתקדש בזה:** אמרה "הן": רמב"ם, שו"ע: מקודשת. אמרה "תן לי": קידושין ח, שו"ע: לא מקודשת. שתקה:
  - ב"י: אם שאלה ושתקה – מקודשת ששתיקה כהודאה.
  - רמ"א, ח"מ, ב"ש: לא מקודשת שסומכת על דבריה הראשונים. לא שאל אלא אמר:
    - שו"ע, רמ"א: מקודשת אם שתקה.
    - י"א בר"ן: מקודשת אף אמרה "תן לי".
    - ר"ן: ספק.

- עם שטר התחייב:
- רשב"א, רמ"א – לא.
  - ראב"ד – כן.
  - ח"מ – ספק.
- תזכי בגוף המשכון:
- רי"ו, רמ"א: כן.
  - ב"ש בשם רמב"ן, רשב"א: לא.
- נתן לה שיעבוד שתפרע מהמשכון אם לא תקבל המנה:
- ראב"ד – כן.
  - רמב"ן, רשב"א: לא שאגוד אליו.
  - ח"מ – ספק.
- "אל תחזירי המשכון עד שתקבלי המנה":
- ח"מ – כן.
  - ב"ש – שלא אמר שתזכה בגוף המשכון.
- **הרי את מקודשת במאה דינרים סתם ונתן ואחד וקיבלה:** קידושין ח: מקודשת, שכאילו אמר על מנת שישלים.
  - **הרי את מקודשת במאה דינרים אלו וחסר דינר או פגום:** קידושין ח, לא מקודשת שעד שקיבלה אלה דווקא.
    - שו"ע: אם אמר שיהיה כמלוה והסכימה מקודשת.
    - ב"ש: נמצא דינר נחושת והכירה בו וקיבלה בכל זאת – מקודשת.
    - שו"ע: דינר רע שאפשר להוציאו ע"י הדחק – מקודשת. אם לא החליפו:
      - רמב"ם: לא מקודשת.
      - ר"ן: מקודשת.
- הקידושין מתבטל מעצמן?
- רמ"א בשם רש"י: לא מתבטלים מעצמן הקידושין אך יכול לערער ולבטלם.
  - רמ"א בשם ר"ן: מתבטלים מעצמן.
- אמר לה שתתקדש בכל זאת באותו דינר רע ושתקה:
- טור בשם רמ"ה: ספק מקודשת שספק אם שתיקתה הודאה או דחיית דבריו.
  - רמ"א: מקודשת כהודאה.

שאל מראש: אם אתן תתקדשי לי?
ואמרה תן לי:

- ר"ן, רמ"א: ספק.
- י"א בר"ן: מקדשת.
- רשב"א: לא.

אבה"ע סימן לד: ברכת האירוסין

• **נוסח ברכת האירוסין.** כתובות ז: "אשר
אסר וכו'".

- עיטור, שו"ע: ע"י חופה בקידושין.
שהחופה באה ע"י הקידושין.
- רי"ף, רמ"א: ע"י חופה וקידושין.
חתימה:
- רא"ש, טור, רמ"א: "מקדשו עמו
ישראל ע"י חופה וקידושין".
- רמב"ם, רמב"ן, שו"ע: "מקדש
ישראל". לא ראוי לברך על חופה
שזה לאירוסין, ואין קידוש ישראל
תלוי בחופה וקידושין.

• **ברכת המצוות או ברכת השבח?**

- ר"ן: ברכת השבח לכן לא מטבע
קצר, שאין ברכת המצוות אלא
על גמר מצוה ועדיין חסר הכנסה
לחופה.
- רא"ש: לא ברכת המצוות שאין
מצוה אלא בפו"ר.
- רמב"ם: ברכת המצוות.

• **מי מברך:**

- שו"ע: אם קידש בשליח –
השליח, ולא חחרים שוב בחופה
משום לעז על הקידושין הראשון.
- רמב"ם, שו"ע – החתן כברכת
המצוות.
- הגה"מ, מרדכי, ריטב"א, ר"פ,
סמ"ג, ב"ש, רמ"א – אחר (ש"צ).
שלא לביישו. מנהיג: טרוד
בחתונתו. מרדכי: יוהרא.

• **עובר לעשייתן לפני או אחרי
הקידושין:**

- רמב"ם, שו"ע, אחרונים: לפני.
בדיעבד שקידש: ב"ש, ח"מ: יברך
אחרי.
- תוס', מרדכי: אחרי שמא תחזור
בה וכן שלא מנוסח כברכת
המצוות 'לקדש אישה'. הלכה –
בדיעבד אפשר אחרי.

• **ברכת אירוסין לאנדרוגינוס ולחרש:**
פת"ש – לא מברכים חוץ מחרש ופיקחת

שזה להוציאם ולא שומעים או סב"ל
באנדרוגינוס.

• **ברכת אירוסין על כוס יין.** ירו' סוטה ח
ה, רמב"ם, שו"ע – כן, אך לא מעכב.

- פת"ש: המברך צריך לטעום שזה
ברכת נהנין שזה לא חובה. יש
נוהגים שלא שותה שלא מתכוון
להנות ולכן זה כברכת המצוות.
בברכת הנישואין שזה חובה לא
צריך לשתות.

יב"א – יטעם ויקנח מקום נשיקה.
ערוה"ש, נטעי גבריאל – לא טועם.
גר"ח – טועם ממה שנשפך.
מעבר לכך המנהג שהחתן
והכלה שותים קצת.

אין יין – יברך על שכר?

- רמב"ם, שו"ע – כן.
- ר"ן: לא אלא יברך בלי.
- אין כלום – מברך בלי לכו"ע.

• **שכח ולא בירך ברכת האירוסין:**

- ר' שרירא גאון, רמב"ם, רא"ש,
שו"ע: לא מברך בנישואין. גר"א –
כי לרמב"ם זה ברכת המצוות.
- ר"ן, י"א ברמ"א: מברך בנישואין
כמו בשכח ברהמ"ז. גר"א – כי
סובר שזה ברכת השבח.
- ריב"ש, י"א ברמ"א: יברך תחת
החופה ויחזור ויקדשה שנית
שלא ייראה כברכה לבטלה.

נמצא במקום שמקדשים ומברכים
בנישואין ועשה כבר קודם:

- ריב"ש, רמ"א: יכול לחזור מפני
הרואים.
- ר"פ הכהן: לא שזה ברכה
לבטלה.

• **ברכת אירוסין וברכת נישואין
בעשרה.**

ברכת חתנים: כתובות ז – צריך.

- רות ד, ב (בועז).
- תהילים סח, כז "במקהלות ברכו
את ה' ממקור ישראל"

ברכת אירוסין:

- ר"ש הנגיד – לא שלקידושין
מספיק 2.
- רב אחא, גאונים, רא"ש, שו"ע –
כן מאותם פסוקים, אך לא מעכב
(ב"ש).

אבה"ע סימן מב: רצון האיש והאישה

- רב אחא, רמ"ה, ריב"ש, שו"ע, רמ"א – לא ידעות או מפחדות. לכן לא מקודשת.
- **המקדש בלא עדים, בעד אחד או עד אחר עד שלא ביחד:** קידושין סה – עד אחד. בעל ואישה מודים:
  - רב נחמן, רי"ף, רא"ש, רמב"ם, שו"ע – לא מקודשת. רמ"א – במקום עיגון ודחק אפשר להקל.
  - רב פפא, סמ"ג, יראים, רמ"א: ספק.
    - ח"מ: טוענת להד"מ – נאמנת, אבל הוא ששוויה אנפשיה, אסור בקרובותיה.

מתי נחשב בפני עד אחד (רמ"א):

- העד אומר שהתקדשה בפניו בלבד.
- התקדשה בפני שנים אבל רק הוא ראה.
- קידשה בפני שני עדים ואחד קרוב. למה לא בטלה מקצתה בטלה כולה?
  - ח"מ: לרי"ף נאמן לומר שלא הכיר בקרבת השני. לרא"ש צריך בבי"ד.
  - ב"ש: רק בעדות בירור ולא בעדות קיום.
  - רעק"א: רמ"א כר' יוסי שבדיני ממונות לא בטלה.

סמ"ג, רמ"א: בעל ואישה מכחישים העד: לא חוששים.

עד אומר שהתקדש עם עד שני, והשני מכחיש וטוען שלא התקדשה:

- תוס': אם אין ריעותא ומודים הבעל והאישה – נשאת בחזקת פנויה.
- רמב"ן, ראב"ד, רשב"א: אסורה לכתחילה.
- יצא קול שהיה תקין ובסוף התברר שהיה בעד אחד:
  - מהר"ם – מקודשת מספק.
  - ראבי"ה – לא משנה.

● טענת משטה הייתי בר:

- **כפיית האישה להתקדש:** קידושין ב – לא הסכימה – לא תופס.

- **טעם:** רש"י א: "והלכה והיתה לאיש אחר" מדעתה. רש"י ב: צריך דעת מקנה.
- ב"ב מח – הסכימה בסוף. תלויה וקדיש –
  - אמימר: תופס.
  - מר בר רב אשי, רי"ף, רמב"ם, שו"ע: חז"ל הפקיעו.

● כפיית האיש לקדש.

- רשב"א, רמב"ם: תופס. לא הפקיעו שיכול לגרשה, אף עם תקנת רגמ"ה שלא יכול בעל כרחו.
  - מ"מ – אף ללא רוצה אני.
  - ראב"ד – רק אם אמר רוצה אני.
  - רי"ף, סמ"ג, עיטור – לא תפסו. טעם: סמ"ג – הפקיעו (גרס בגמ'). עיטור – מח' אחרונים אם הפקיעו או שלא חל בע"כ מלכתחילה.
  - שו"ע: ספק.

● תחילתו לרצונה וסופה לא:

- תחילה לא ואח"כ כן: רמ"א – סתירה. כאן כשר כשהחזיק בחזקה ולא זרקה. בסימן ל שזרק לתוך חיקה – לא מקודשת.
  - ב"ש – תלוי אם רצתה לפני שנתן.
  - חת"ס (פת"ש): אצלנו מקודשת שהיתה צריכה להסיר.

תחילתו וסופו – לא: זרקה מיד, לא מקודשת.

התקדשה ו2 עדים אומרים שבאונס ו2 שברצון, והתקדשה לאחר (פת"ש):

- מהרד"ב: מקודשת לראשון.
- שעה"מ: הסתפק.

האם הקהילה יכולה להכריח ע"י המושל שאדם שרוצה לבטל שידוכין שיתחתן? חת"ס: מועיל שכופין עד שיאמר רוצה אני, אבל אם יצא מזה חורבא עדיף שלא.

- **קידושין בשתיקה:** קידושין יג: לא זרקה
  - רהב"י, הג' מרדכי – מקודשת.

ב. רא"ש - בטלה
 מקצתה בטלה
 כולה זה רק בבי"ד.
 גם לרמב"ם רצון
 החתן והכלה שרק
 כשרים יעידו אף
 שלא ייחדום
 במפורש.

• **לא התכוונו להעיד - יכולים לשמש כעדים?**

- פנים מאירות - לא.
- בית מאיר - כן.
- חת"ס - רק אם באים לבי"ד מיד אחרי.
- **לא ראו העדים את הנתניה ממש - קידושין ע"פ הוכחה ואומדן.**
  - רשב"א, רמ"א - לא.
  - רמב"ם. כן כשמוכח.
  - פת"ש בשם חו"י - אין מח' כשמוכח.

נתן דרך חור

- האישה אומרת שלא שמעה: רשב"א, רמ"א: נאמנת במיגו שזו לא הייתה ידה.
- האישה מודה:
  - רמ"א: מקודשת.
  - מבי"ט: לא מקודשת שלא ראו את האישה, וההינומא שקופה כדי שייראוה.

• **עדות על קידושין מחוץ לבי"ד:**

- רמ"א: אמרו מחוץ לבי"ד שהתקדשה יכולים לחזור בהם.
- חת"ס: לא.

• **האם עדי קידושין צריכים דרישה וחקירה.** יבמות קכב - מח' ר"ע ור"ט אם עושים דו"ח בעדי נשים.

- ר"ע - לא, כדיני ממונות מהכתובה. כך הלכה.
- ר"ט - כן, כדיני נפשות שמתירים א"א לשוק.

מתי כן?

- רשב"א, רמ"א - יש חשש רמאות.
- ב"ש - האישה מכחישה.
- ב"ש - באים לאסור אישה על בעלה.
- פת"ש בשם נו"ב - נשואה ובאים להעיד שנישאת קודם לאיש

- ב"ח: נאמנת בעד אחד. הבעל מותר בקרובותיה.
- ב"ש, ח"מ - לא נאמנת כנגד עד אחד שדברים שבלב אינן דברים (ח"מ), או כמיגו כנגד עד אחד (נסכא דר' אבא בב"ב לד).
- פת"ש בשם חת"ס: נאמנת שלא מסתבר שהסכימה. האיש אינו נאמן שדברים שבלב ויכול להתחתן עם אחרת.

• **לא ראו האיש והאישה שיש עדים.**

- רשב"א, ריב"ש, שו"ע - לא, שאנן סהדי שלא קיבלום. מהרי"ט - הפקיעו חכמים.
- מהר"ם פדאוה, רמ"א - מועיל אא"כ טענה שהיה בשחוק.

קידשו לפני פסולים והיו אחרים שראו והם לא ידעו מהם (ב"ש): לרשב"א, ריב"ש, מהר"ם פדאוה תופס, למהרי"ט לא.

עדים במחבוא: ב"ש: כדיני ממונות מקבלים עדותם שלא יוצר חיוב אלא שלא יכחישו אבל בקידושין לא שיוצרת חלות.

ראתה רק עד אחד: ח"מ: יכולה לטעון משטה הייתי בך.

• **מכחשת עדים שלא קיבלה קידושין מעולם:** שבועות מא: לוח שטוען שלהד"מ כטוען לא פרעתי.

- מהר"ם פדאוה - מקודשת.
- מהרי"ט, ח"מ - לא.

• **ייחוד העדים לקידושין ועדות שבטלה**

מקצתה בטלה כולה. קידושין מג, שו"ע, רמ"א: ייחוד עדים לא צריך.

- פת"ש בשם בית מאיר - לכתחילה ראוי לחוש לריטב"א שאם יש פסולים בקהל, בטלה כולה: מכות ה: עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה מהקבלת 2 ל3 בתורה.

- חו"י - צריך להחמיר לקדש שוב.
- חת"ס - אין צורך לקדש שוב אם לא.
- א. לא צריך עדות שאנן סהדי.

- ב"ש, ח"מ: רק מדרבנן.
- ב"ש: מחבק ומנשק ערווה לרמב"ם מדאו'.

לשאר עדויות: סנהדרין כז:

- ר"ש, רי"ף, רש"י: פסול שלוקה.
- ר"נ, רא"ש: כשר שיצרו תקפו.
- גם לקידושין או רק לגירושין?
- רי"ף, רמ"א: פסול גם להכניס שמים גנובים ימתקו.
- גרסת גמ' שלנו, עיטור: להכניס כשר.
- האם בשאר פסולים נפסל רק למה שלגביו עבר עבירה?
- רוה"פ, כנה"ג, הלכה: לא. פסול לכל.
- שלט"ג: רק למה שנפסל לגביו ולכן מקדש בפני גזלנים חושש לקידושין.

• **אם חוששים שעד רשע ומומר הרהר תשובה:** קידושין מט – במקדש ע"מ שאני צדיק נאמן שאולי הרהר.

- מהר"י מינץ, י"א רמ"א: חוששים.
- ב"י, מהר"ם פדאוה, י"א רמ"א: לא חוששים, ששם גילה דעתו שהתנה, אך כאן לא היה שום גילוי דעת שרצונו לשוב.
- ב"ש, ב"ח: אין מחלוקת והכל תלוי אם בסוף חזר בתשובה או לא.

אנוסים מיראה: ריב"ש, רמ"א: כשרים.

• **עדים שגילחו בתער, עדים שהעידו על כהן וגרושה, ייחדו עד קרוב, עדים גזלנים והאישה מודה.**

תער: רעק"א – כשר, שלא פשט.

עדים על כהן שנשא גרושה: קהלות יעקב: כשרים, שדברי הרב ודברי התלמיד, וגם רק עברו על הוכח תוכיח.

ייחדו עד קרוב: חו"י: צריך לחזור לקדש בעדים כשרים בלי ברכה ועשרה.

• **מרחיבים בחו"מ לג-לד על הלכות עדים.**

סימן סא: חופה לעניין מה קונה

• **מה חופה עושה:** דברים כ, ז – מקור לחלוקה "ארס אישה ולא לקחה".

אחר, שלפי דבריהם זינתה זה דיני נפשות.

• **תועלת שטר ראייה על קידושין.** גיטין ג – עדים החתומים כמי שנחקרה עדותן בבי"ד.

- מהרי"ק בשם יש מחמירים – חוששים אף בלא מקוים.
- הג' מרדכי, רמ"א, רשב"א לב"ש: במקוים חוששים.
- רשב"א לב"י – לא. פת"ש – רק בסתם עדים אבל בעדי הקהל חוששים.
- הגה' מרדכי לח"מ – אף מדעת המתחייב לא חוששים שלא הוקש להויה.

• **יוצא קול על אישה שקידשה לאחר בלי ראייה:**

- ב"ש: לא חוששים.
- פת"ש בשם שבות יעקב: אם לא עומדת להינשא יש להמתין ולבדוק.

• **מקדש בעדים פסולים מדאו' או מדרבנן:**

פסולים מדאו' כגזלנים: שו"ע: לא חוששים.

- מודה שהתקדשה בפני גזלנים:
  - שלט"ג: חוששים. שלא פסול אלא למה שנחשד.
  - ב"ש: לא חוששים.

פסולים מדרבנן:

- רמב"ם, שו"ע: חוששים.
  - רמ"א: אם הקידושין שתופסים רק מדרבנן כקטנה – לא חוששים.
  - אם קידש אחר לפני צריכה גט משניהם או שהראשון יגרש והשני יישאנה שוב. חוששים לקידושי השני?
  - ב"ש – לא שמדאו' מקודשת לראשון.
  - ב"י – חוששים.
  - רי"ף, י"א בעיטור: לא חוששים שהמקדש אדעתא דרבנן.

• **חשוד על עריות (גם בחו"מ לד):**

- רי"ף, ר"ת, רש"י: יש עדים שבא על ערווה.
- תוס', רא"ש, רח"ה, רמ"א: רגיל וגס ומתייחד עמהן.

כתובות מח – עוברת לרשות הבעל, קידושין ה – ירושה, הפרת נדרים.

• **מהי חופה.** אם בית אישה נדרה (במדבר ל, יא), "ופרשת כנפך על אמתך" (רות ג ט).

בתולה:

- רמב"ם, טור, שו"ע: הכנסה לבית.
- ב"י בשם ר"ן ורמ"א – מבית אביה לביתו.
- עיטור: חדר ייחוד.
- אורחות חיים, י"א ברמ"א: פרישת הטלית.
- תוס', י"א ברמ"א: חופה של כלונסאות.
- ב"ח: כיסוי הינומא.
- מרדכי: מסירת הכלה לחתן מידי האב.

אלמנה: ייחוד הראוי לביאה (ביאה ראשונה).

• **חיבת חופה קונה תוספת?** כתובות נו: הכניסה לחופה ולא בעלה.

- ב"י בשם גאונים ורמב"ם: קונה שאת"ל משמעו שפשט את השאלה הקודמת.
- פת"ש בשם ראנ"ח: אין פשיטות וספק אם קונה או לא, והמע"ה.

• **חופת נידה קונה.** כתובות נו – ספק ר' אשי על הכניסה ופרסה נידה.

- רמב"ם, רי"ף, שו"ע – לא. חופה = ייחוד. ספק רב אשי בכל דיני אישות ובתיקו לחומרא.
- בדם דרבנן (דם חימוד, כתם) פת"ש:
  - מהרח"א: קונה.
  - שעה"מ, חכ"צ: לא קונה שאין חיבת ביאה.

קושיית ח"מ: כתובות מח – נמסרה לשלוחי הבעל עוברת לרשותו וירשה כ"ש לחופה. תירוץ ב"ש: כשמסר האבא את בתו לשלוחי הבעל מוחל על הירושה.

קושיית ב"ש: איך היתה הו"א לרב אשי שיקנה בייחוד של איסור? תירוץ:

א. ייחד כשהיתה טהורה ופירסה.

ב. קידשה בביאה.

ג. נידה שבז' נקיים מדם חימוד שלרמב"ם מותר להתייחד ולהינשא לה שאינה נידה ודאי.

ד. פת"ש: רמב"ם כר"ן שאף אם עוברים איסור לא מפריע לקניין חופה.

אם הודיעה לו:

- ב"ש: קונה לרמב"ם שכונסה על דעת לבוא עליה כשתיטרה.
- פת"ש: לא מועיל שחופה=ייחוד.

○ רא"ש, ר"ן, רמ"א, ח"מ: קונה. לא זוכה בתוספת כתובה. רב אשי רק לתוספת כתובה. ראייה: יבמות נו – חופה לפסולות.

ח"מ – מותר לטבול ולבוא עליה תחילה בשבת שקנאה כבר בחופה.

א. הגה"א בשם ר"י – אם חתן ידע קונה אף לתוספת כתובה. ר"י, רמ"א – צריך להודיע לחתן.

ב. פירסה נידה באמצע החופה (ב"ש):

- רא"ש - זוכה בתוספת כתובה.
- מרדכי – לא זוכה, שבסוף החופה לא היתה ראויה לביאה.

ג. פירסה לא בזמן וסתה?

- מרדכי, ב"ח - זוכה שמזלו גרם.
- ח"מ – לא, שאף אם היה הוא חולה לא זוכה למסקנת הגמ'.

ד. אם לא ראויה לביאה גם בעתיד (אין לו גבורת אנשים/ צועקת בתשמיש) (פת"ש)?

פת"ש – יגיד וידוי בעמידה גם בימים שלא מתענים.

• חופה תחת השמים:

- י"א ברמ"א, חת"ס, מנהג אשכנז: תחת השמים לסימן טוב לזרעם.
- ספרדים ותימנים: לא נוהגים.

• חיוב אישה בכיסוי ראש לאחר החופה:

- מ"ב: מהקידושין.
- שיטמ"ק: רק נשואות. ספרדים: אין המנהג לכסות לאחר הייחוד שהעיקר בבית.
- הרב אריאל: לא צריך בריקודים שנגמר התהליך רק בבית. יש מחמירים.

• עדים לחופה:

- ר"י הזקן, אבנ"מ, מנהג אשכנזים: כן.
- אבני נזר, ספרדים: לא.

סימן סב: שבע ברכות

• זמן ברכת חתנים:

- רמב"ם, שו"ע: לפני הכניסה לחופה. ב"י – כברכת המצוות עובר לעשייתן.

ר"ן – ברכת השבח אך לפני כי חופה זה ייחוד וצריך ראוייה לביאה, וכלה בלא ברכה אסורה לבעלה.

ב"ש – המנהג היום מתחת לחופה לברך:

- עיקר החופה בחדר ייחוד. פת"ש – יש הפסק עד אז.

- האירוסין מתחת לחופה אז אי אפשר לפני.

- ר"ן, רמ"א: לאחר שתיכנס. ר"ן – זה ברכת שבח. רמ"א – קי"ל כרא"ש שחופה אינה ייחוד ולא צריך ראוייה לביאה.

• ייחוד אחר החופה: פת"ש: בבתולה הקניין התחיל בחופה אז אין הפסק. באלמנה אין החופה קונה לה אז יש להתייחד לפני הסעודה.

• כוס יין ברכת האירוסין וברכת הנישואין:

- ברכת האירוסין לא מעכב. ברכת הנישואין:
- ח"מ בשם רמב"ם: לא מעכב.

- משפטים ישרים, רמ"א (אישה חולנית): לא.
- ח"מ ברא"ש, שעה"מ – כן שנלמד שקונה מדין שיש חופה לפסולות שלא ראוייה לעולם.

• לקדש אישה נידה:

- רמב"ם: מקודשת אך לא ראוי, שלא ראוי לביאה או שמא ייגע.
- דרכ"מ: לא מקפידים.

• כתובה לפני חופה: רמ"א:

- לרמב"ם – צריך חופה ראוייה לביאה שחופה=ייחוד. אבל בדיעבד מועיל.
- לר"ן, רא"ש – לא צריך. אך המנהג כן.

• אם ברכת חתנים מעכבת. כלה א': כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה. רמ"א: לכתחילה, אך בדיעבד מועיל.

• החוזר ומקדש לאחר קידושי טעות – צריך לברך שוב?

- הגה"מ, רמ"א: לא חוזר שלא מעכב "בלא ברכה" הכוונה בלי חופה.

- מהר"ם מינץ: חוזר.
- ב"ח: אם היה קידושין ונישואין כלשהו לא חוזר, אך אם לא היה כלל כעדים פסולים חוזר ומברך.

אם אחר הנישואין התברר (פת"ש): ימי המשתה מהחופה הראשונה, ומותר לחזור ולקדש אף בחוה"מ, אך ביו"ט לא.

• תענית ביום החופה ויודוי. רמ"א: מנהג להתענות. טעם: ב"ש:

א. יום סליחה שנמחלים כל העוונות. גם אחרי החופה רלוונטי.

ב. שמא ישתכרו. אחרי חופה לא רלוונטי. רלוונטי גם לאב המקבל קידושין.

ג. מתענים על מצוה חביבה כלולב.

ד. לבטל פורענות של תיגר בכתובה.

ה. כמתן תורה שהיה נישואין בין ה' לישראל.

ב"ש: בימים שאסור, לא ירדוף אחרי אוכל.

פת"ש – מספיק עד צאה"כ שאיננה בגמ'.

○ ר"ן, טור, ב"ש ברמב"ם, הלכה:
מעבב שצריך שבע ברכות דווקא

מתי מברך על הכוס?

- רמב"ם, שו"ע - בהתחלה.
- ראבי"ה, תוס' - בסוף.

ב"ש - בברהמ"ז לכו"ע בסוף שיחול
גם על הברכות ולא רק על ברהמ"ז.

● **ברכת נישואין לנישואי קטן:** פת"ש -
נשא גדולה מברכים לסוברים שמצוה.
שני קטנים לא מברכים.

● **בירך ברכת חתנים לפני ברכת
אירוסין:**

- יראים: יברך שוב.
- ריב"ש: לא חזר.

● **נישואי כמה נשים באותו מעמד.**

○ רמב"ם, שו"ע - מותר אך צריך
לשמוח עם כל אחת בנפרד.
מו"ק - איסור לישא במועד שאין
מעריבים שמחה בשמחה.

כמה זוגות יחד:

- רמ"א בשם מרדכי: לא משום
איבה.
- רמ"א - מותר לעניות עם
עשירות למעט שתי אחיות.

ברכת חתנים יחד:

- רמב"ם, שו"ע: אם רואים - כן.
- רמ"א - אם היה דעתו על השני
כן. בשם הרשב"א והגמ"י -
המנהג שלא.
- פת"ש - אם לא הגיע השני יכוון
להוציאו בברכת האירוסין וימתין
שיקדש אשתו ואז יברך ברכת
נישואין ויפטור שניהם.

שבע ברכות:

- רמ"א - שבע ברכות אפשר.
- פת"ש בשם רדב"ז - אם לא
רוצים לא.

● **ברכת חתנים בעשרה.** כתובות ז-ח,
שו"ע: בעשרה מרות ובוטע ומ"במקהלות
ברכו את ה' ממקור ישראל".

- רשב"א, ב"י, יבי"א: עיר ללא
עשרה אי אפשר להינשא שצריך
ברכה פומבית.

○ תרוה"ד, ב"ש, ב"ח, בא"ח: אם
אין עשרה לא מעבבים הנישואין,
ובלא ברכה היינו בלא חופה.

עשרה ב"אשר ברא" לבד כשאין פנים
חדשות?

- רשב"א: כן.
- שו"ע: לא שהמקור מבוטע ושם
בירכו הכל.

ברכת חתנים אחר ברהמ"ז: פת"ש:
אפשר.

● **ברכת חתנים לא במקום הסעודה:**

- ר"ן: אפשר.
- רמב"ם שו"ע: משמע שלא.

● **כמה זמן אומרים ברכת חתנים.**
כתובות ח. יום אחד לאלמן ואלמנה, אבל
אם בחור או בתולה - כל שבעה. ר"ן -
שאין שמחה כ"כ.

מה זה יום ראשון?

○ רא"ש לב"ש - סעודה ראשונה
ביום הראשון. ב"ש - להלכה כי
סב"ל.

○ רא"ש לב"י ואגודה - סעודה
ראשונה אף לא ביום הראשון.

○ רי"ף, רמב"ם - כל סעודה ביום
הראשון.

התחתנו ביום וסועדים בלילה:

- ב"ש - לא מברכים.
- ב"י - מברכים.
- פת"ש - אם היה זמן לאכול ביום
והשתהו לא מברכים. בית מאיר
- שלא להיכנס לספק עדיף
שיעשו בלילה.
- גאון מליסא - אם היה ייחוד
הראוי לביאה לא.

● **פנים חדשות - מי נחשב ומתי צריך.**

כתובות ח: רב אשי - מברכים רק
שהשמחה במעונו ואשר ברא.

רק בני משפחה:

- רמב"ן, רמ"א, ח"מ, ב"ש - לא
מברך שאין אפושי שמחה.
- ר"ן, שו"ע - כן.

פנים חדשות לפי שבע ברכות בחופה, או
בסעודה?

- רמב"ם, שו"ע - שבע ברכות
בחופה.

- ר' משולם: כוס אחת.
- פת"ש – בליל הסדר: י"א כוס אחת וי"א 2.
- **ברכת חתנים שלא בבית החתן.** סוכה כה: "אין שמחה אלא בחופה".
  - רא"ש, שו"ע, גרע"י: לא אא"כ עזבו לגמרי.
  - ב"ש, ט"ז, אשכנזים, ערוה"ש לספרדים: כן.
  - פת"ש – רק במקום קבוע לאותו היום ולא במלון שלא קבוע כלל.
- **שבע ברכות מהחופה או מתחילת ימי המשתה – אם קודם יצאו לדרך ורק מאוחר יותר התחילו:**
  - ב"י – מהחופה ואם עבר – עבר.
  - ב"ש בשם ט"ז – מימי המשתה מתי שהתחילו.
- **אורחים בחדרים נפרדים:**
  - י"א בטור: לא ורק בבית ששם יש שמחה.
  - רא"ש: אם יש שמש שמשמש לכולם מצרפם.
  - ר' יחיאל, שו"ע: אף ללא מצטרפים.
- **שמיים (מלצרים):**
  - כלבו, ט"ז – לא.
  - ר' טוביה, י"א בתרא בשו"ע: כן.
  - ערוה"ש – תלוי אם שותפים בשמחה או סתם אוכלים.
- **זמן אמירת 'השמחה במעונו':** כתובות ח, טור: משעה ששורים שעורים במים לצורך החופה (התחילו להתעסק בצרכי הסעודה) ועד 12 חודשים אחרי החופה. עד 30 גם סתם סעודה. עד 12 חודשים אם זה סעודה בעקבות הנישואין.
- הגה"מ, סמ"ג, שו"ע – היום שערבה כל שמחה רק בשבע ברכות.
  - דרכ"מ: לפני לא אומרים: א. פעם קידשו קודם ושמח.
  - ב. אין נישואין ללא קטטה ושמא יחזרו בהם.
- אלמן לאלמנה 3 ימים. ב"ש – אשר ברא לא אומרים. טור – כן.
- ב"ש – מחזיר גרושתו לא אומר כלל. שבע ברכות מתחת לחופה?

- רש"י, טור, המנהג לפי שו"ע: לפי הסעודה אף אם נכח בחופה.
- אכילת הפנים חדשות מהסעודה:
  - רמ"א – לא צריך.
  - ב"ש – י"א שכן.
- פנים חדשות בלילה נחשב גם ליום?
  - רמ"א בשם ר"ן – כן.
  - רמ"א לדעת ב"ש – רק לסעודה ראשונה. לכן סד"ש בירר הרמ"א למה מברכים.
  - רא"ש – כל סעודה לעצמה.
- בסעודה ראשונה אחרי החופה:
  - רמב"ם – כן.
  - רמ"ך – לא צריך.
- נשים עבדים וקטנים: פת"ש – לא נחשב. התחילו כדין ועזבו באמצע: פת"ש – מסיימים.
- מי נחשב?
  - תוס', רא"ש, י"א בשו"ע: רק אדם חשוב.
  - רמב"ם, ר"ן, רשב"א – לא צריך.
- שבת פנים חדשות?
  - תוס', רא"ש, שו"ע ב"א – סעודה ראשונה ושניה. מקור: מדרש "פנים חדשות באו לכאן".
  - אורחות חיים: י"א שיו"ט לא.
  - סד"ש:
    - טור, שו"ע – לא שאינה עיקר.
    - רמ"א – כן שרגילים לבוא, ורגילים לדרוש והיא נחשבת. רמ"ע מפאנו – מטעם סוד.
- כלה שנטהרה בשבע ימי המשתה נחשב פנים חדשות כסעודה ראשונה?
  - בית מאיר – כן.
  - יש אחרונים שחולקים.
- **ברהמ"ז וכוס שבע ברכות וברכת הנישואין וברכת האירוסין – אם אפשר לאחד.** פסחים קב – חבילות חבילות.
  - בזימון:
    - תוס', רא"ש, רמ"א: מנהג 2 כוסות.
    - בליל הסדר: פת"ש: מח' אחרונים.

- מהרי"ק: לא.

סימן סד: זמני הנישואין ודיני סעודה

• לא לעשות מלאכה: כתובות ז:

- שמחת בתולה: שבעה ימים. ב"ש, ח"מ: אף אלמנה בתולה.
- שמחת בעולה: 3 ימים שמתרצית. יש 2 לישנות אם זה גם בחור או אלמן דווקא.
  - רמב"ם, שו"ע: גם בחור (כל"ק).
  - רשב"א, ר"ן: רק באלמן שנשא אלמנה (כל"ב).

מחילה?

- תוספתא כתובות, רמב"ם, ר' ירוחם: מלאכה משום הכלה לשמחה ולכן יכולה למחול. ב"ש, ח"מ בדעת שו"ע: מותר כאומר 'אי אפשרי בתקנת חכמים'.
- פרקי דר"א, ר"ן: מלאכה משום שדומה למלך ולכן לא יכול למחול.
- ב"ש - לא יכולה שאז יברכו עליו והוא במלאכתו.
- שיטת הרמ"א: בסעיף א כותב שאסור ובסעיף ב כותב שיכולה למחול על שמחתה:
  - ח"מ ברמ"א - סעיף א מותר למחול לאכול יחד. ללכת יחידי בשוק ולשבות ממלאכה לא יכולה שזה משום חתן דומה למלך כר"ן.
  - מקנה ברמ"א (פת"ש): חתן דומה למלך זה רק כשנושאה בתולה, אבל בעולה יכולה למחול.

לצאת יחידי בשוק לביכנ"ס: ב"ש: לא יפספס.

יש לו חנות בשותפות: פת"ש - רשאי השותף לעבוד והחתם יקח חלקו גם שלא פוגע בשמחה.

להסתפר: פת"ש בשם מהר"י בן לב: אסור שלא ייכנס מנוול. גרע"י - להלכה מותר שדומה למלך.

בשנה הראשונה לצאת לסחורה:

- רדב"ז - מותר.

- פת"ש - משפט שלום בשם רב האי גאון - לא. רק ברכת האירוסין.
- רדב"ז - כן.

בסעודה אחר: מח' הפוסקים.

כסועד עם בני ביתו:

- ר"ן, שו"ע - כן.
- רמב"ן, רמ"א, ב"ש, ח"מ - רק כשמזמין אחרים.

כשנשים וגברים רואים זה את זה:

- ב"ש בשם ב"ח - לא.
- לבוש - לא חוששים לזה.
- כלת נידה בסעודה בטבילה - להזמין אחרים שלא מבני ביתו לסעודה: פת"ש - י"א שלא שלא יהרהרו. פת"ש - אין למחות.
- שבע ברכות באותה סעודה? פת"ש - לא.
- הגה"א בשם גאונים - כן, אך לא סומכים עליהם.

סימן סג: בעילת מצווה וברכת בתולים

• בעילת בתולה בשבת:

- שו"ע: מותר. מ"ב: דם מיפקד פקיד.
- פנ"י: במקום שנהגו לאסור לא.

לפרוש באיבר חי:

- רשב"א, רא"ש, שו"ע: התירו בכלה. אך פורש מיד אף בקטנה. לא תולים במכה שזה רק ברמ"ת שלא תיאסר לעולם.
- ראב"ד: אסור.

• ברכת בתולים:

- בה"ג, גאונים, שו"ע: אחר מציאת דם מברך "אשר צג אגוז מגן עדן וכו'". ב"ח: בלי שם ומלכות.
- רש"ל: לא נהגו שלא מחזר בתלמוד.

בלי כוס:

- י"א ברמ"א, ר' ירוחם: צריך.
- דרישה, ב"ח: אפשר.

למה לא לפני הביאה עובר לעשייתן?

- ח"מ: שמא ימצא פתח פתוח. שהחיינו על הנישואין (פת"ש):
- מור וקציעה: על הגונה כן.
- חיד"א: בלי שם ומלכות.

- רש"י, חינוך: אסור אא"כ מוחלת.
- **לישא אישה בשישי וראשון:**

כתובות ה: אסור לישא אישה בערב שבת או בראשון שמא יבוא לחלל שבת. כתובות ז: מותר לבעול בתולה בשבת. משמע שנשאה אז.

- רמב"ם: מותר רק לבעול בשבת אך אסור לישא אישה בשישי או ראשון.

○ רי"ף, ר"ן, שו"ע לפי המנהג: מותר בכל יום והלכה ככתובות ז.

- דרכ"מ בשם מרדכי: נהגו בער"ש מפני תקנת עניים ואף באלמנה שלא יהיו 3 ימים לשמוח איתה.

כתובות ב, ה: בתולה נישאת ברביעי ונבעלת בחמישי שיוכל לבוא לבי"ד לטעון טענת בתולים. וגם אם יש בי"ד בשני לא ישא בראשון ששקדו חכמים שיהיה עמה 3 ימים חמישי-שבת.

- רא"ש, טור, שו"ע: בימינו לא כי אין יום קבוע לבי"ד.

■ דרכ"מ בשם ר"ן: היום אין טענת בתולים כי מקדשים תחת החופה ולא תספיק לזנות.

- ר"י מיגאש, רמב"ן: אסור אך לא מוחים.

אלמנה נישאת בחמישי:

- התברך יום שישי בפרו ורבו
- כי שקדו חכמים שלא יצא למלאכה.

כשאין תקנת שקדו כשהכין לפני האוכל או שבטל ממלאכה ולא יצא למלאכה:

- רא"ש, טור, פוסקים – יכולים בכל יום. טעם שקדו עיקר.
- פני יהושע – לחשוש גם לטעם השני.

זמן בחודש שראוי להינשא: שו"ע יו"ד קעט, רמ"א – בחצי הראשון שהלבנה מתמלאת לסימן טוב. אחרונים – לא הלכה מחייבת אלא מנהג. ילקו"י – לא מקפידים.

נישואין ביום א': פת"ש בשם רמ"א – לא לישא אישה ביום ראשון משום חוקות הגויים. גרע"י – היום מותר.

- **סעודה לפי כבודו ולפי כבודה:**

כתובות מח, פוסקים, שו"ע: "עולה עמו ואינה יורדת". לכן כופים שיעשה כפי הטוב מביניהם אף שאינו רוצה.

- מקנה – אם קרובי הכלה לא מקפידים אין לכוף.

- **נישואין בשבת.**

- **בתולה:** רמב"ם, שו"ע: לא שנראה כקונה קנין בשבת.

אם יכולה נידה להתייחד: ב"ש – תלוי מח' רמב"ם רא"ש על חופת נידה.

אלמנה: כתובות ז – כבתולה שחופה קונה, מו"ק ח – לא במועד, ירושלמי כתובות א – אסור שקונה קנין בשבת. ב"ש:

- רמב"ם, רא"ש, רמ"א מ"ב – ייחוד הראוי לביאה.

- מרדכי, ב"ח – ביאה ממש.

ב"ש – העראה. מהרי"ל – גמר ביאה.

- בדעת שו"ע:

- ח"מ – ייחוד

הראוי לביאה (פשט לשונו).

מקנה – גם באלמנה

תחילת הקניין בחופה.

- ב"ש – ביאה

ממש שפסק כרמב"ם

שחופה =

ייחוד הראוי לביאה בס"א,

ופסק

כירושלמי

שכקונה קנין.

כך משמע

בשו"ע או"ח

שלט.

- ט"ז – בביה"ש מותר.

אלמנה נידה: ב"ש – מותר

שאסורים להתייחד.

קידושין בשבת: ביצה לו: לא. ר"ת, רמ"א: לא אא"כ רווק. רמב"ם – אסור שמא יכתוב.

- **נישואין בחוה"מ – מו"ק ח: אסור.**
טעם:
  - טור א: אין מערבים שמחה בשמחה. בגמ' במו"ק: ושמחת בחגך ולא באשתך.
  - טור ב: ביטול פו"ר שיאחר למועד שאז פנוי ממלאכה.
  - גמ' מו"ק: טירחה יתירה.
- להחזיר גרושתו מן הנישואין: ירושלמי מו"ק א ז, שו"ע – מותר שאין שמחה גדולה.
- אירוסין: שו"ע או"ח תקמו - מותר אם לא עושה סעודת אירוסין.

סימן סה: מצוה לשמח חתן וכלה

- **מצוה לשמח חתן וכלה:** שו"ע: מצוה לשמח כלה ולרקוד בפניה:
  - כתובות ז: ר' יהודה נטל הדס וקרא כלה נאה וחסודה.
  - פרקי דר"א: כלבים לא אכלו רגלי איבל כי רקדה לפני כלה.
  - ברכות ו: הנהנה מסעודת חתן ולא משמחו עובר ב5 קולות. ב"ש – מי שלא נמצא לא עובר.
- **לומר שהיא נאה וחסודה אף אם לא.**
כתובות טז:
  - ב"ש – אסור ורק מה שבאמת יש בה.
  - ב"ה – משבחים אף אם לא נאה.
  - ב"י – הלכה כב"ה. ב"ש – אפשר לתרץ דבריו שנאה במעשיה.
- **ביטול תורה להכנסת כלה:** כתובות ז, רמ"א: מבטלים תורה להוצאת המת והכנסת כלה.
מתי חייב?
  - ח"מ, הלכה: רק אם רואה אותה חייב להיבטל.
  - ב"ש: חייב להיבטל אף אם לא רואה אותה כמו שמבטלים בשביל הוצאת המת.

סימן סו: כתובה

- **ייחוד לפני כתיבת הכתובה:** כתובות ז: יבמות פט. שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה.
לא כתב:
  - שו"ע – אסור להתייחד.
  - רמב"ם בשם ב"ח, ר"ן, רמ"א: מותר אך בעילה אסור.
- ראייה: כתובות ז: ר' אשי התיר לבעול בשבת לפני כתיבת הכתובה ע"י נתינת משכון. משמע שהבעילה הוא האסור בלבד.
- לא חוששים שיבואו להיבעל:
  - האיסור רק מדרבנן.
  - יודעת האישה שבלי קלה בעיניו להוציאה אז זריזה.
  - חייב בלי קשר מתנאי ב"ד.

כתובה לפני החופה:

מקור: פת"ש - קהלת ג ד: "עת ספוד ועת רקוד" לא כתוב עם ל' כמו השאר שנשמע לשון ציווי.

מהי הכנסת כלה:

- רש"י: מבית אביה לבית חופתה.
- מרדכי: ההליכה עם החתן לכסות פניה.
- ט"ז: ההולכה של הכלה אל מתחת לחופה.

- מתי חותמים:
- ערוה"ש, נישואין כהלכתן: המנהג קודם הנישואין.
- ילקו"י: המנהג תחת החופה.
- **כתבו ביום עם תאריכי היום וחתמו בלילה:** גיטין יח:
  - שמואל, ראבי"ה, ריב"ם: כשרה ואין בעיה של שטר מוקדם שהוא מעשה בי"ד והחיוב לא מחמת השטר אלא מחמת חיוב בי"ד.
  - תוס': פסולה שאין קול לתוספת הכתובה. אם עשו קניין על התוספת ביום השעבוד מתחיל משעה זו וכשר אף אם נחתם בלילה.
  - רב, רמב"ם: שטר מוקדם ופסול. רק עסוקים באותו עניין כשר. אפשר לכתוב ביום ולחתום ביום או תאריך הלילה ולעשות הקניין בלילה.
- **כתובה שנאבדה – לחיות בלי כתובה:** כתובות נד, נו-נד:
  - חכמים: מותר עד שנה.
  - ר"מ, שו"ע: חייב מיד. הלכה כר"מ בגזרותיו.
  - רמ"א: גם אחרי חרם דרגמ"ה לא מקלים שאין המנהג כן. ב"ש, ב"ה – שאינו חמור כדאו' וצריך שלא תהיה קלה בעיניו.
- **כתובה בעיר שנכבשה ע"י ליסטים:** רמ"א – צריך לכתוב כתובות חדשות שבחזקת אבודות, וכותב גם התוספת.

אם כתב סכום נמוך בכתובה השנייה: פת"ש בשם שו"ת מוצל מאש: אם מודים צריך סכום הראשונה, אך אם בשניה כתוב שזה נדוניא ותוספת וקיבלה – פטור.
- איזה תאריך כותבים:
  - טור, עיטור: מח'.
  - עיטור, שו"ע: אם זוכרים כותבים של הראשונה.
- **מחלה האישה והתנה בקידושין שלא יהיה.** כתובות נד-נו:
  - ר"מ – מחילה בכתב:

- לרמב"ם שו"ע – צריך ייחוד הראוי לביאה.
- לרא"ש – לא צריך. ר"ן – נהגו שכן לכתחילה.
- **שכר סופר.** ב"ב קסז, שו"ע – בעל שהיא טובתו שיכול לבוא עליה.
- **תחליף לכתובת כתובה: מעות, מיטלטלין, עדי קניין:**
  - **מעות:** כתובות פב, שו"ע: לא מועיל. שמעון בן שטח – שלא יאמר "טלי כתובתך וצאי".
  - **מיטלטלין:** כתובות ז. – התיר בשבת כשנתן משכון. שו"ע – בשעה"ד.
    - אחריות הבעל עליהם:
      - תוס', סמ"ג, שו"ע – צריך. אם האחריות על האישה לא שמא יאבדו (כתובות נו).
      - ר"ף, רא"ש, רמב"ם: מותר שהגמ' דיברה כשמתפיס לה לתמיד.
- **עדי קניין:**
  - רמב"ם לפי מ"מ ושו"ע: כן. יכולה ללכת לעדים שיכתבו לה כתובה.
  - מהרי"ק, טור, רמ"א – רק בשעה"ד כשבת. רמב"ם כותב "עד שיהיה לו פנאי". פת"ש – אם אכן יכולה לבקש שיכתבו לה מותר לכתחילה כשו"ע וכשלא כמו בשבת – רק בשעה"ד.
  - ב"ח, סמ"ג, ח"מ, ב"ש – לא מועיל.
- **העמיד ערב קבלן:** רמ"א: אסורים עד שיהיה שעבוד עליו שלא יהיה קל בעיניו.
- **שעבוד נכסים שלא באו לעולם:** רמ"א: מועיל שכל נכסיו משועבדים.
- **זמן חתימת העדים.** כתובות פה:
  - ר"מ: מותר להשתמש אף זרקו לאשפה.
  - ר' יוחנן: שטר שלוח ופרעו לא משתמש שוב משום מיחזי כשיקרא.
- רמ"א בשם מרדכי: לכן גם בכתובה לא חותמים עד שלא מתחייב הבעל בקנין. אך יש מקלים שלפני.

לחתום על הכתובה כשלא שמעו תוכנה: רמ"א: טוב שישמעו קודם אך אין לשנות מנהגם.

- ר"ת, רמ"א לגר"א: מדאורייתא וכותבים "דחזי ליכי מדאו". חכמים תיקנו רק באלמנה.
- רא"ש, רמ"א לב"ש וח"מ: מדרבנן וגובים מכסף דרבנן אבל חכמים תיקנו בבתולה שתגבה בכסף צורי, שלא תהא קלה בעיניו.
- הג' מרדכי, רמ"א בי"א: מדאו' כרשב"ג ובאלמנה מדרבנן אך תיקנו חכמים שיהיה בכסף צורי.
- רמב"ן: מדאו' משמות כב, טז – "מוהר הבתולות", אך אין סכום קצוב ולכן לפי כסף מדינה.
- **מאיזו קרקע גובים.** כתובות י:
  - למ"ד מדרבנן: זיבורית שלא יימנעו מלשאת נשים.
  - למ"ד דאו':
    - ב"ח: כבע"ח מבינונית.
    - ב"ש: מזיבורית אא"כ התנו.
- **השתנה המטבע ממה גובים:** ב"ש: בהלוואה היה צריך לשלם לפי המטבע החדש אך מריבית משלם הישנים. בכתובה מהחדשים כי זה התחייבות בלבד. נדוניא – כחוב וכישנים.
- **כתובת אישה מפותה:** פת"ש, רמב"ם: נערה – 200. בוגרת – 100. פת"ש – אחרי שידוכין 200.
- **תוספת כתובה ואם כותבים יחד עם עיקר הכתובה.** כתובות נד: אפשר להוסיף. כתובות יב: משפחות מיוחסות כתבו 400 זח. האם הבעל מחויב להוסיף כשנושא אישה ממשפחה מיוחסת או שהוא ממשפחה מיוחסת? שו"ע, ב"ש – כן שעולה עמו ואינה יורדת. כתיבת התוספת:
  - ר"ן, – אפשר בתוך עיקר הכתובה.
  - מרדכי, רמ"א – לכתוב בפני עצמה אא"כ זו משפחה מיוחסת שנוהגים כולם כך.
- כתוב רק נדוניא ותוספת: רמ"א – לא כלול בחיוב זה עיקר הכתובה.

- מרדכי, רא"ש, שו"ע לרמ"א – מועיל אבל בעילתו בעילת זנות וצריך לשוב ולכתוב.
- רמב"ם, שו"ע לב"ש – לא מועיל.

מחילה בעל פה, או תנאי אף בכתב: לא מועיל. אין צריך לכתוב חדש.

- ר' יהודה: מועיל מחילה או תנאי בכתב.
- ר' יוסי, ר"ן: הכל מועיל.
- **מכרה כתובתה לבעלה או לאחר.**
  - בב"ק פט: אישה שהזיקה אינה מחויבת לשלם לניזק והחוב עליו. אסור לאישה למכור לבעלה כתובתה, שלא להשהותה בלי אך לאחרים מותר.
  - אם מכרה לבעלה: שו"ע: צריך לכתוב אחרת.
  - ח"מ: יכולה לפרוע על ידי מכירת כתובתה לו, שגם ככה קלה בעיניו שיכול לגרשה תמורת פרעון חוב החבלה.
  - מכרה לאחר: מותר ולא צריך לכתוב חדש שעדיין לא קלה בעיניו.
  - ב"ש, ב"ח: לא יכתוב על שמו אלא על שמה, שייחשב שלא השאירה בלי.
- **כתובה מדאו' או מדרבנן:** מקורות:
  - כתובות י: "רשב"א - חכמים תיקנו לכתולות 200 ולבעולות 100 – משמע דרבנן. רשב"ג – דאו'.
  - יבמות פט: "תקינו לה רבנן כתובה כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה" - דרבנן.
  - כתובות נו:
    - ר' יהודה: דרבנן.
    - ר"מ: דאו'.
- ראשונים:
  - ר"ף, רמב"ם, ר"ן, גאונים, שו"ע: מדרבנן. (אין לכתוב "וחזי ליכי מדאו").
  - סכום החיוב: 25 זח כסף ככסף מדינה. אם כתב "צרוף" גובים כסף צורי שזה פי 8 (200 זח).

כתוב "400 זוז דחזי לך": רמ"א - במשפחות המיוחסות מועיל הלשון אף שאינו סכום הכתובה מדינא.

• **אם צריך קניין בהתחייבות באירוסין, בנישואין ואחר נישואין:**

קידושין ח, כתובות קב: רב: קנו באמירה בלי מעשה קניין בהנאת חיתון.

לפני אירוסין: האמירה מחייבת אף בלי קניין.

בשעת הנישואין:

○ רב האי גאון, טור, שו"ע: מחייב.

○ מרדכי, רמ"א: לא מחייב בלי קניין.

לאחר נישואין (ב"ב):

○ ירושלמי כתובות ה א: מחייב שלא תרצה להתגרש.

○ ר"ן: מכיון שבכתובות נה לא מופיע סברת הירושלמי, אלא צריך קניין סודר - לא מועיל באמירה בלבד.

• **אחריות ותוספת על הנדוניא שמתחייב הבעל: כתובות סו:**

○ ת"ק, טור מנהג א: בדברים לסחורה - מתחייב שליש יותר, בדברים שלא - פחות חומש שמגזימים בשווי ויורדים בערכם.

למה אין ריבית בזה?

▪ מרדכי, הפלאה, ב"ש: רק בהלוואה יש.

▪ הלכות קטנות: אם לא תתגרש או תתאלמן לא תקבל, לכן לא נחשב.

○ טור מנהג ב: יש מקומות שכותבים שליש יותר מפני הכבוד ויש מקומות שליש פחות.

○ טור מנהג ג, רמ"א: סכום שווה.

○ רשב"ג, רמב"ם, שו"ע - לפי מנהג המדינה.

אחריות: רמ"א - כנכסי צאן ברזל שמחזירם בשווים. אך יכול לא לקחת אחריות ויהיו כנכסי מילוג.

• **נוסח הכתובה:**

אביה קיים: "דין הנדוניא דהנעלת ליה מביא אבוה". יתומה: "דהנעלת מבי נשא". נפק"מ:

○ ב"ש - אם אביה קיים תיקן ר"ת שחזר לאביה אם גירשה בשנה הראשונה.

○ פת"ש: לא מעכב שהמנהג שמחזירים ליתומים.

גרושה:

○ רמ"א - "מתרכתא"

▪ גרושה ואלמנה: ב"ש - מספיק "מתרכתא".

▪ מחזיר גרושתו: ב"ש - "מתרכתא אדרי לגבי" שלא תגבה פעמיים.

○ פת"ש: לא שאין לגנות האישה על בעלה. אפשר לדעת מכתובתה מנה. חת"ס - אי אפשר שאולי היתה אלמנה.

שבויה: "שבויה"

בעולה: "בעולתא". פת"ש "ארוסה" ולא בעולה לביישה.

גיורת: פת"ש: בכל זאת כותבים שיש נפק"מ אם נישאת לגר ומותרת בקרוביה מצד האב.

• **טוענת שהבטיח יותר מהמנהג וברוצה להתנות לתת פחות מהמנהג.**

טוענת שהבטיח: רמ"א - המע"ה. אם בתנאים כתוב שיתן:

○ ב"ש, ח"מ - לא מועיל שקניין אתן לא מועיל.

○ תרוה"ד כשו"ע בחו"מ: מועיל.

רוצה להתנות לתת פחות ממנהג המקום: רמ"א - יכול בשידוכין אבל לא אחרי אך לא פחות מ200.

כתובת בני אשכנז שחייב 200 זקוקים לנדוניא ותוספת האם כולל חיוב עיקר הכתובה של 200 זוז?

○ ח"מ: לא כולל.

○ ב"ח: כולל. ב"ש - מעיקר הדין לא אבל בפולין וליטא השווי הוא 600 זהובים לכן כולל למעשה.

• **כתיבת כתובה כמנהג המקום:**

שו"ע - לפי המקום בו יגורו.

אם מת החתן?

○ ב"ש - לפי המקום שצפו לגור.

○ ח"מ - במקום שנישא.

• **אם העד או הבעל יכולים לעשות כתובה או שחוששים שלא הבינו.**

רוב הגט בארמית, מה שפוסל זה רק בתורף ובעברית כותבים רק חלקים שלא.

• **ידים שאינם מוכיחות – אם צריך לפרט ש"ודן דיהוי לך מינאי":** גיטין פה ב:

- ת"ק, רמב"ם: לא צריך.
- ר' יהודה, י"א בר"ן: צריך שלא היוין ידיים.
- רי"ף: הלכה כר' יהודה וצריך "ודן", אך לא צריך "מינאי" שבזה אין הלכה כמותו.

• **ניסוח ימות השבוע:**

שו"ע - בראשית א, ה - באחד בשבת ולא בראשון. לא מעכב שלא משנה משמעות. ח"מ - ששי בלי י' כל השאר כפי שנשמע. לא מעכב. ב' ביום לשבוע ויום לחודש. ב"ש - "בשבת" ולא "לשבת" שלא יחשבו ששבת מן המניין. לא מעכב. "לירח" כותבים שברור שמתחיל מ"ח. ירח ולא חודש אך לא מעכב.

• **ניסוח היום בחודש:**

שו"ע - בלשון זכר. בר"ח יום אחד:

- שו"ע, ח"מ - "ביום אחד לירח פלוני".
- י"א ברמ"א - "באחד לירח פלוני". יש נמנעים לגמרי. ב"י - חומרא יתירה.

יום או ימים (לא מעכב - רמ"א):

- ב"י - עד ה' 19 "יום". אחרי זה "ימים"
- מרדכי, רמ"א - עד ה' 10 "ימים", ומה' 11 והלאה "יום".
- לא כתב בכלל? פת"ש: י"א כשר וי"א שראוי להחמיר שאולי התכוון לשבוע השלישי לדוג', אך מיום חמישי והלאה כשר שאין מה להתבלבל.

רוב המקומות במקרא: שלשה, שמנה, חמישי, חמישים. כתב מלא עם ו' רמ"א - כשר לכתחילה. לבוש - בדיעבד. ניסן, סיון, תמוז, אלול, תשרי, כסלו, טבת, שבט, אדר, אב:

- פת"ש - מנחם במקום אב כשר בדיעבד. ערוה"ש - צ"ע אבל

גיטין יט. עדים שלא יודעים לקרוא פסולים למעט גיטין משום עיגונא.

- רא"ש, שו"ע: אם המנהג לא, לא מחתימים. אם המנהג להחתיים קודם כשרים ואח"כ פסולים לכבוד יכול גם כאלו שלא יודעים לקרוא.
- בעל עם הארץ:
  - רשב"א בשם מהר"ם: נאמן.
  - רשב"א, ב"י, רמ"א: לא. אחרת כל אחד יגיד כך כדי להיפטר.

סימן קכו: מדיני כתיבת גט

• **באיזה כתב:** גיטין פז: עברית ועדיו יוונית או הפוך כשר.

תוספתא גיטין ז יא: בחמישה לשונות וחתמו עליו בחמישה לשונות פסול. גיטין יט: שטר כתוב פרסית וחתומים יהודים גובים בו.

- תרוה"ד, רא"ש, רמ"א: לכתחילה באשורי. בדיעבד כשר בשאר כתבים במקום עיגון.
- ר' ירוחם, רמב"ם בשו"ת: אין לכתוב דברי חול גט בכתב אשורי בגלל קדושתו.
- רשב"א, רמב"ם בהלכות, שו"ע: לכתחילה מותר. המנהג בלשון ארמי וכתב אשורי.

בכתב רש"י:

- ב"י: יש אוסרים שאינו כתב.
- דרכ"מ, מהר"י בן שושן: כשר לכתחילה.
- ב"י: ראוי לחוש לראש לכתוב באשורית.

• **גט בכמה לשונות:** תוספתא גיטין ז יא: כתבו ב' 5 לשונות ו' 5 עדים ב' 5 לשונות פסול.

- רמב"ם, שו"ע: פסול שכל עד בלשון אחת.
  - שני כתבים באותה לשון:
    - ח"מ: כשר
    - ב"ש: פסול.
- ראב"ד, רמ"א ב"א: כשר. רק אם חתמו בלשונות שונים אבל אם באחת מהשפות שבגט חתימתם מצרפת.

מקצתו עברית ומקצתו ארמית:

- רמ"א: לכו"ע כשר כי הם דומים מספיק שנחשבים שפה אחת,

מנחם אב לכתחילה לא בדיעבד
כשר,

מרחשון:

- פת"ש – חשון כשר בדיעבד. מרחשון צ"ע,

אייר:

- רמ"א – איר פסול. פת"ש – שלא ילמדו. רמ"א – יש הסוברים שצריך "איר" ולכן יש הנמנעים בחודש זה לגרש. תרוה"ד – כשר בדיעבד.

ראשי תיבות:

- רמ"א – לכתחילה מותר.
- פת"ש – בשעה"ד מותר. וכן טו"ב במקום י"ז או תזל כטל במקום שנת תל"ז.

• ניסוח התאריך:

- שו"ע - מניין חודש זכר מניין שנים נקבה. רמ"א – בדיעבד כשר.

עשרים ואחת או אחת ועשרים?

- טור, רמ"א, שו"ע – מרובה קודם.
  - כל בו (ב"י) – מעט קודם.
  - ב"י – לא משנה.
  - רמ"א – בדיעבד כשר.
- עד 19:

- ב"ש בשם לבוש – צ"ע אם כשר שאינו צחות הלשון.
- פת"ש - כשר.

• נתינת גט בר"ח:

- ר"ן – מניין ר"ח מא' דר"ח ולכן ל' ניסן "ביום אחד לחודש אייר". ובא' אייר – "ביום שני לחודש אייר" כב' דר"ח.
- נדרים ס: – נדר לחודש מותר בל' שזה א' דר"ח הבא.
- רשב"א, תוס', שו"ע: בשאר שטרות כר"ן אך בגיטין להחמיר לכתוב גם וגם. "יום שלשים לירח ניסן שהוא ר"ח אייר". הפוך בדיעבד כשר.
- מרדכי, רמ"א – לא נותנים גט אלא בחשש עיגון שאולי יבוא לחשוב שזה גט מוקדם (ב"ש). ב"י – חומרא יתירה.

"ביום אחד לירח" או "באחד בחודש"?
○ ח"מ, ב"ח – תמיד "ביום אחד לירח".

- ב"ש – ר"ח יומיים – "ביום אחד לירח". ר"ח יום אחד – "באחד לחודש".

• ניסוח החודשים ואדר א' ואדר ב'.

נדרים סג: מח' ר"י ור"מ:

- ר' יהודה, ורא"ש, ר"ן רוה"פ – אדר סתם = אדר א'.
- ר' מאיר, רמב"ם – אדר סתם = אדר ב'.
- שו"ע – מחמירים כשניהם לפרש ולא לכתוב סתם. רמ"א – אם באדר א' כתב סתם בדיעבד כשר כרוה"פ.

חושן משפט

סימן לג: פסולים עדים קרובים

- **סומא:** נדה מט: ר"מ - כשר להעיד ולא לדון. חכמים, שו"ע – כשר לדון ולהעיד.
- **אם פסול לדון פסול להעיד.** נדה מט: כשר לדון כשר להעיד (ב"י – והפוך). על אוהב ושונא ראה להלן סמ"ע.
- **אוהב ושונא:** סנהדרין כז:
  - ר' יהודה: פסול לדון ולהעיד.
  - חכמים, שו"ע: כשרים.משרתי הבית:
  - רמב"ם, כנה"ג, תומים – כשרים.
  - רדב"ז – פסולים שנוגעים בעדותם.
  - פת"ש – לפי ראות הדיין. שונא גמור לעדות (פת"ש):
    - רש"ל, רמ"א – פסול.
    - כנסת יחזקאל, תומים – כשר שאין לחדש.
    - איים שימסור ממונו – ראה מוסר להלן סימן לד.אוהבים ושונאים לדון יחד:
    - סמ"ע - פסולים שתלוי בסברה.
    - סמ"ע: אוהבים - עם שלישי מותר שנשמעים זה לזה אבל לבד לא. שונאים לא.
- **קבלת נאמנות פסולים:** סנהדרין כד:
  - ר"מ – יכול לחזור בו.
  - חכמים, הלכה – לא יכול. ריב"ש – אף גויים.לפני או אחרי גמר דין?

- רמ"א – בנכסים שיש לבעל רשות בהם לא נחשב רחוק יותר שנוגע בדבר.
- לקרוביו של הבעל – מותר להעיד.

תרי בעל כאשתו (מח' על סנהדרין כח - בר"י שאמר גיסו):

- ראשון בראשון כן. שני בשני לא בעיה. שני בשני – רמ"א לכתחילה לא.
- ראשון בשני:
  - רי"ף, רמב"ם שו"ע – פסולים.
  - רש"י תוס' רא"ש רמ"א – כשרים שחתן גיסו לא אסר.

• מחותנים:

- שו"ע – כשרים להעיד.
- לדון:

- סמ"ע בשם מהרי"ק – מותר.
- עיטור, רמ"א – לכתחילה פסולים לדון כאוהב אבל בדיעבד כשר שאינו אוהב ממש.

• אנשים בעלי אח משותף: סנהדרין כח.

- ר' חסדא, פוסקים, שו"ע: כשרים.
- ר' ירמיה: פסולים.

• עדות לקרובי אשתו:

- טור, שו"ע, סמ"ע: בעל עם אשתו – ראשון בראשון ולכן אסור בקרובותיה, אך לנכד או סבא של אשתו לא, כשלישי בראשון.
- דרכ"מ, ט"ז: נחשבים גוף אחד ונכדה או סבה הם שני בראשון.

• ארוס: שו"ע – פסול מקירוב הדעת.

לקרובי ארוסתו:

- רא"ש – כשר לכתחילה.
- רמב"ם, שו"ע – בדיעבד כשר.
- משודכים: הגה"א, רמ"א: להוציא ממון – כן, להכניס – לא שנוגע בדבר.

• טעם פסול קרובים: בב"ב קנט, שו"ע: גזירת מלך ולא משום חוסר נאמנות שגם משה ואהרן פסולים.

• אחים שהתגיירו:

- יבמות כב:
  - ר"נ – לא מן האם אבל מהאב אין ייחוס. יבמות צח – אין ייחוס

- ר"ל – לפני גמר דין. אחרי – לכו"ע לא יכול.
- ר' יוחנן, הלכה: לאחר גמר דין. לפני לכו"ע יכול לחזור בו.

• מי הקרובים שפסולים: סנהדרין כז

(דברים כד, טז – לא יומתו – עדות אבות ובנים, ויקרא כד כב – משפט אחד לדיני ממונות):

- ר"ע, הלכה – תשעה קרובים הם בניהם וחתניהם.
- ר"י: קרובי האם לא שרק הראוי ליורשו.
- ראשון בראשון, ראשון בשני, שני בשני – לכו"ע מדאו'. שלישי בראשון:

- רבא, רי"ף, רמב"ם, שו"ע: כשר.
- ר"ת, רמ"א: פסול. ורק שלישי בשני כשר. מקור: ירושלמי סנהדרין ג, ו שמשה כשר לאשת פנחס אבל לפנחס עצמו לא.
- בה"ג, י"א ברמ"א: שלישי בראשון פסול מדרבנן.

סבא ונכד: ב"ב קכח: מר בר רב אשי: כשרים. מסקנה: אין הלכה כמותו. טעם:

- רשב"ם: בן ירך אביו ופסול לכל הדורות.
- רי"ף, רוב הראשונים, שו"ע: נחשב שני בראשון.

שלישי בשני: סנהדרין כח:

- ר' אלעזר: פסול.
- רבי אבא: כשר. הלכה לרוה"פ.

• קרובי האם מדאו' או מדרבנן?

סנהדרין כח: אבות אבות לרבות קרובי האם.

- רוה"פ, ש"ך ברמב"ם: מדאו'. פת"ש – במקום דחק.
- רמב"ם, רמ"א. – מדרבנן. תשב"ץ, ש"ך – מדאו' גם לרמב"ם ו"מדבריהם" זה כי נלמד מדרשה (כמו קידושי כסף).

• בעל כאשתו ואישה כבעלה. סנהדרין

כח: בעל כאשתו ואישה כבעלה. מקור: ויקרא יח, יד – "ערות אחי אביך לא תגלה... דודתך היא." לאיזה מרחק: שו"ע – שני בשני. שלישי בראשון לא.

▪ ט"ז – כי יכול לחזור בו,
אין נחשב שהקרובים
נוגעים בעדות.

• **עדים קרובים לערב:**

○ מכות ז – רהב"ג, שו"ע: פסול.

באיזה מקרה?

- רש"י – הלוואה.
- ראב"ד – עדי פרעון.
- שו"ע – כשניהם.

למה לא אומרים פלגינן דיבורא (סנהדרין
כה)?

- ב"י – זה אותו דיבור.
- ב"י בשם ריטב"א – זו עדות
שבטלה מקצתה.
- עדים החתומים על השטר ערבים לו:
  - פת"ש: השטר פסול אף אם
ייפטרו מהערבות אח"כ.

• **קרובי הנרצח על הרוצח:** רמ"א –
יכולים שאין להם הנאה.

- ב"י בשם מרדכי: גם הנרצח
עצמו שנאמן כ"פלוני רבעני
לאונסי".

• **עד טריפה (גוסס):**

דיני נפשות: פסול שזה עדות שאי אתה
יכול להזימה.
דיני ממונות:

- רמ"א, סמ"ע: נימוק"י – כשר
- מרדכי, תוס', רשב"א – פסול גם
בממונות.
- ש"ך: לכו"ע פסול שצריך
שהעדות תהיה עדות שאתה
יכול להזימה.

• **עדים קרובים זה לזה ועדים הקרובים
לדיינים.** ירושלמי סנהדרין ג ט.

- רי"ף, רשב"א, שו"ע: פסולים שאי
אפשר להזימה.

בדיעבד: ש"ך – הסתפק. רשב"א
– פסול.

- מרדכי, דרכ"מ: כשרים. מרדכי -
שאפשר להזים בב"ד אחר.
דרכ"מ – כי זה דיני ממונות.

• **עיר שייחדו עדים שרק הם מעידים:**

- שו"ע: אם רק הם כשרים והשאר
נאסרים מלהעיד - כשרים גם
לקרוביהם, כאדם שמקבל על
עצמו עד פסול.

שהפקיר זרעם "בשר חמורים
בשרם זרמת סוסים זרמתם"
○ אמימר, שו"ע - כקטן שנולד.

אסור לשאת אחותו כשהתגיירו מדרבנן
שלא יתירו ערוה.

הורתם שלא בקדושה ולידתם בקדושה:
○ ב"י – הסתפק.

- דרכ"מ, סמ"ע, ש"ך: פסולים
שבאשת האח חייב כרת ביבמות.

• **קרוב ונתרחק:** סנהדרין כז:

- ת"ק, רוה"פ, שו"ע: כשר.
  - ב"י בשם עיטור, רמ"א,
סמ"ע: אם נפסק כבר
הדין – לא.
  - נוב"י – כן כל עוד לא
היה בב"ד ופסלוהו.
- ר' יהודה: אם יש בן משותף –
פסול.

שבועות לג – גיסים עם נשים אחיות
גוססות.

• **תחילתו וסופו בכשרות.** גם אם
באמצע היה קרוב – כל עוד בסוף
ובהתחלה הוא רחוק – כשר.

אם לא מתקיים:

בקרוב: ערכין יח, פסול (שו"ע, סמ"ע).

פסול ממון נוגע:

- רמב"ם, רא"ש, רוה"פ שו"ע –
כשר. ב"ב מג – בפסול ממון
שנוגע בדבר. ב"ב מב – שותפים
מעידים כשאומרים דין ודברים
אין לי (ב"י).
- תוס' נידה, ר' ברוך, מהר"ם
מרוט': פסול. ש"ך – יכול בעל דין
לומר קים לי כשיטה זו.

מחמת עבירה:

- ש"ך – לא צריך.
- פת"ש, רעק"א, אחרונים: צריך.

• **שכיב מרע שצווה לעדים שקרובים לו
ורחוקים מבניו:**

- רי"ף, רא"ש, שו"ע: לא חל כי היו
קרובים כשמסרו העדות.
- גאונים: חל. טעם:
  - סמ"ע – אין הנאה
לשכיב מרע.

- רמ"א: אם סתם מינו וגם השאר כשרים – פסולים.

ח"מ סימן לד: פסול עד רשע

- **פסול עד רשע:** סנהדרין כז, שו"ע: שמות כג, א: "אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמאס" – שפסולים לעדות ואסור לקבלם.

● להצטרף לעד פסול:

מעבירה מדרבנן – מותר שלא הכריזו.

מעבירה דא' שאין בה מלקות שפסול מדרבנן:

- תומים – לא.
- פת"ש – כן.

מעבירה מדאורייתא: אסור.

- רמב"ם, טור: שמות כג, א: "אל תשת ירך עם רשע".
- ב"י: שבועות ל – "מדבר שקר תרחק".
- לטור, רמב"ם – זה רק לדון.

טעם:

- ב"י: גורם לבי"ד להוציא שלא כדין.
- ש"ך פירוש א: בעדות קיום כקידושין ולא תופס.
- ש"ך פירוש ב: עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה.

● להעיד עדות אמת כשיודע שפסול (פת"ש):

פסול מחמת עבירה:

- תומים – יבוא להעיד.
- חו"י – צ"ע.

קרוב: תומים – לא.

נוגע בדבר:

- חו"י – כן.
- נתה"מ – לא.

● גדר רשע לפסול עדות:

עבירה שחייבים עליה מלקות: סנהדרין כז, שו"ע: פסול שכתוב "והיה אם בן הכות הרשע".

חייבים כרת ומיתות: טור, שו"ע – פסול.

עבירה שאין בה מלקות: רמ"א: פסול מדרבנן.

- פת"ש: אם מחמת חומר המעשה – פסול מדא'.
- פת"ש: מח' אם צריך הכחה.

אסר בנדר לא לאכול מצה ואכל: כשר שסבר שעושה מצוה.

ביטל עשה – כשר.

עד שהרג בשוגג: פת"ש בשם שבות יעקב: כשר שלא רשע. מכות יב: לא יוצא מעיר מקלט לעדות מצוה וממון.

● איזה רשע נפסל לעדות? סנהדרין כז: לתיאבון: לכו"ע פסול.

להכעיס:

- רבא: כשר שנפסל רק "עד חמאס".
- אב"י, הלכה: פסול שרשע.

● העובר על איסור דרבנן ופסולי דרבנן.

- רמב"ם, טור, שו"ע: פסול מדרבנן.
- ר' ירוחם, תוס', רמ"א: רק בחימוד ממון.

אין בה מכת מרדות: פת"ש – כשר.

איסור דרבנן בשב ואל תעשה: פת"ש – כשר.

אי תפיס: מועיל.

● חושבים שעושים מצוה ולא יודעים שעוברים על איסור איסור: קוברים

ביו"ט – סנהדרין כו.

- ר' הונא בר"י, רא"ש, רמב"ם, שו"ע: כשרים.
- ר' פפא, רי"ף: פסולים מדא'.
- ר' ירוחם: מדרבנן.

עוד דוגמאות:

- דרכ"מ, סמ"ע – לוקח ספרים במשכון ולומד בהם.
- מהרי"ל שו"ע: מלווה מעות יתומים בריבית.
- פת"ש: אסר בנדר מצוה בפסח או ישיבה בסוכה.
- פת"ש בשם רעק"א – מגלח בתער.

- קושר ומתיר בשבת.
- פת"ש בשם מהרי"ק: גזל גוי.
- **מגביה יד על חברו:** סנהדרין נח: ר"ל - נקרא רשע.
  - רמ"א - פסול.
  - רעק"א - אם ממש הכה פסול מדאו'.
- **פסול משבועת שקר:** סנהדרין כז, שבועות מה, שבועות מו - שבועות ביטוי לעתיד:
  - רב האי גאון, ר"ת, רא"ש, שו"ע, ר"ח הארוך - פסול.
  - רש"י, רמב"ן, רשב"א, חכמי טוליטולא - כשר.
  - ריב"ש, ש"ך, סמ"ע - פסול בקום ועשה. בשב ואל תעשה - פת"ש מדרבנן.
- מזכיר שם שמים לבטלה (פת"ש):
  - רמ"א: פסול.
  - רב נפתלי: כשר.
- עבר על חרם הציבור:
  - שו"ע: פסול.
  - דרכ"מ, סמ"ע: כשר שאחרת אף אחד לא יוכשר.
- **טבח שיצאה נבלה מתחת ידו:** סנהדרין כה - נפסל. מוכר - פסול.
  - טבח שבדק לאחרים שאין לו רווח ממוני:
    - ב"י ברמב"ם - פסול.
    - טור, רא"ש, סמ"ע - לא נפסל ואין אדם חוטא ולא לו ובשוגג הכשיר הטריפה.
  - כשארין רווח ממוני - חזר בתשובה כשר. כשיש - צריך ללכת למקום שלא מכירים אותו.
- **גנב וגזלן:** סנהדרין כה: פסול מדאו' גזל חש"ו - מדרבנן.
  - מקרים שחושבים שמותר וכשר:
    - פת"ש - גזל גוי.
    - ב"י - מלוה חוטף משכון ללא רשות.
    - ב"מ ח, ריב"ש, רמ"א - חולק עם הגנב.
- תשובה:
  - ב"י, רמב"ם: אף אם החזירו מרצונם לא מספיק עד שיעשו תשובה.
- טור, רמ"א, סמ"ע: אם גנב באקראי והחזיר כשר.
- זייף שטר (פת"ש): יש שפסלו. חת"ס - כשר.
- כתובות לו - חשוד שזייף גובה בשבועה.
- **עד זומם למפרע - סנהדרין כז:** מח' אביי ורבא. הלכה כאביי שלמפרע.
  - סמ"ע - אף ששילם נפסל.
- עדות קודמת לעדות המחזמת אך תוך כדי דיבור (פת"ש):
  - רעק"א - בטלה.
  - שיטמ"ק - אם לשני אנשים שונים קיים, ואם לאותם תובע ונתבע בטל.
- **הזמת עדים בשטר:**
  - רי"ף, רמב"ם, שו"ע: העידו בבי"ד שכתבו בזמנו והחמו.
  - ח"ה
    - לר"ן ולב"י: רק על עדות בע"פ נעשים זוממים.
    - לב"ח וש"ך: לא מחייב ממון אבל פסולים.
- שביעית י, ה: שטר מוקדם פסול. כתבו במזיד זמן מוקדם על שטר: רמ"א - פסולים.
- קיבלו כסף ועוד לא העידו: רשב"א, סמ"ע: לא נפסלים עד שיעידו בפועל.
- עדים החתומים שמתו: פת"ש - לא נפסלים שאין פוסלים עדים שלא בפניהם.
- **הלוואה בריבית:**
  - ריבית קצוצה מדאו': סנהדרין כד: פסולים.
  - רמב"ם, שו"ע: פסולים המלוה והלוה מדאו'.
  - תוס': מדרבנן כי חושבים שמותר שמרצון הלוה.
  - נימוק": לוח רק מדרבנן שמשמע לאנשים שרק הלוקח עובר.
- בריבית דרבנן: רמ"א - רק המלוה נפסל ולא הלוה.
- ערב ועדים:
  - ר"י - הסתפק.

- רוח"פ, תוס', שו"ע, רמ"א: מדאו' כשרים שנותנים כסף. מדרבנן פסלום.
- ר' ירוחם בשם י"א: מדאו' פסולים שלוקחים בכוח.
- סמ"ע - חמסן שמשדל שייתן לו בלי לתת כסף פסול מדאו'.

רועה: סנהדרין כו:

- פסול שאוכלים בגזל.
- מגדל בהמה דקה - פסול בהמה גסה כשר. בחו"ל - גם דקה כשר.
- ב"י: הכל לפי אם יש שדות לישראל. כיום שאין בישראל לא, ובחו"ל כשיש פסול.

● **גבאים ומוכסים:** סנהדרין כה, שו"ע:

- סתם מוכס פסול סתם גבאי כשר. טעם: הגה"א, רמ"א: מוכס אין לו קצבה ומאומד דעתו ומסתמא עושה פרוטקציות. גבאי יש מס קצוב.
- ב"י: מוכס קנה מהמלך זכויות המכס ולכן שכרו בלקחת הרבה. גבאי עם משכורת קבועה ואין אדם חוטא ולא לו.
- סמ"ע: גבאי - לפי אנשים ולכן ידוע לכל כמה צריך לקחת. מוכס - תלוי בכמות סחורה ונסתר ויכול ליטול יותר משצריך.

נפסלו - והחזירו: סמ"ע בשם תוס': פסולים שלא יודעים ממי לקחו ועדיין עסוקים במקצוע.

● **אריס שנוטל יותר מחלקו:** דווקא אריס

- שיש לו חלק ודווקא שלקח דבר מועט: גרסת רי"ף, רמב"ם, שו"ע: ולפני שגמר מלאכתו שמורה היתר שמותר שבעה"ב לא מקפיד.
- רש"י, רא"ש, טור, י"א ברמ"א וגרסתנו בגמ': רק אם נגמר מלאכתו לא נפסל שמורה היתר שכתוב בדברים כג, כה: "כִּי תִבְאֵן בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנֹפֶשֶׁן שְׂבַעַךָ וְאֶל-כְּלִיךָ לֹא תִתֵּן".

בלי תנאים אלה פסול.

● **משחק בקוביה מפריחי יונים וסוחרי**

שביעית: סנהדרין כד.

משחק בקוביה:

- תוס', סמ"ע - עדים כשרים. ערב פסול.
- רא"ש בשם גאונים, ש"ך בשם שו"ע - ערב ועדים כשרים. שמשמע לאנשים שלא כולל אותם.

ממתי נפסלים בריבית בשטר (פת"ש):

- מלווה: בכתיבה.
- לווה: חו"י - כשמשלם בפועל. ר' גרשון ממיץ - כשכתב השטר.

טענין לעדים ולערב?

- חו"י - לא.
- רעק"א - כן ואין אדם משים עצמו רשע.

מוחזק בכשרות והעידו עליו שהלווה בריבית: שו"ע - לא נפסל ותולים שעשה בדרך שאין איסור או שעשה בטעות שלא ידוע לכל.

● **הלוואת כספי יתומים בריבית:**

- מהרי"ל, רשב"א, שו"ע - ריבית קצוצה: אין להלוות אך לא נפסלים שחושבים שעושים מצוה.
- מרדכי בשם מהר"ם מרוטנבורג: ריבית קצוצה - פסולים. ריבית דרבנן כשרים שמותר לכתחילה.

● **מתי נאמן כשטוען שוגג או אנוס היה ומתי לא.**

"שוגג הייתי":

- רשב"א, רמ"א - לא. אחרת כל אחד יגיד כך.
- ש"ך - מסתפק אם עבר הרבה זמן מהשבועה.

"אנוס הייתי":

- רמ"א - לא
- ש"ך - כן א"כ התרו בו.

● **גזל מדרבנן - חמסן, גזל חש"ו, רועה:**

- גזל חש"ו: סנהדרין כו, רמ"א: מדאו' לא קונים אז לא גזלן דאו', אך מדרבנן פסלוהו.

חמסנים: סנהדרין כו:

- ר' אליהו בתוס': אוכל מעט מעט מחנוונים בהערמה אבק גזל.
- ר"ת: אוכל סעודת פת בשוק.

עוד בזוים:

- יבמות סג, שו"ע: ערומים בשוק כשעוסקים במלאכה מנוולת,
- יבמות סג, שו"ע: מקבל צדקה מגויים בפרהסיא שמבזים עצמם.
- רמ"א – נוטל שכר לדון ולהעיד.

צריכים הכרזה? רמב"ן, רמ"א – לא.

● **ליטול שכר לדון ולהעיד ושוחד:**

בכורות כט. סנהדרין כז – קבלת מתנות אחר דין.

- רמ"א – אסור. אך מותר כדי לראות.

- פת"ש – מח' אם דר' או דאו'. רעק"א – ספק אם דאו' או דרבנן. נוב"י – מדרבנן.

- פת"ש – אם החזיר אחרי: רמב"ן, רמ"א – עדותיו קיימים:

- פת"ש, ר"ן – צריך לחזור להעיד.

- נוב"י – לא. כך משמע ברמ"א.

מתנה אחרי גמר דין: דין – אסור משוחד. סמ"ע – רב פפי היפך בזכות ושילם לא על מס.

- רא"ש – להיפטר ממס שזה זכותו בעיקרון.

- יד רמה – לא דן.

שכר לראות עדות: רשב"א, רמ"א – כשר.

● **גוי ועבד פסולים:**

- בב"ק יט, גיטין ט, רה"פ: עבד וגוי פסולים אף שנאמנים.

תוס', רא"ש, ר"ן: "שקר ענה באחיו".

- ר' יקר: גוי המוחזק כנאמן כשר מדאו'.

● **המאיים למסור חברו:** או"ז בשם ר' פלטוי גאון, שו"ע: פסול שמעך פניו.

- סמ"ע, כלבו – רק ששונאו, אחרת זה סתם איום ריק.

- רמי בר חמא, ת"ק: אסמכתא.
- רב ששת, ר' יהודה: יישובו של עולם.

- רש"י, רא"ש, טור – לא עובד.

- רמב"ם, שו"ע – אוכל מהקוביה. אף אם יש לו עבודה חו השלמת הכנסה.

מפריחי יונים: סנהדרין כד:

- מרוץ יונים.
- ארא – מלמד את יונתו להביא יונים אחרים ממקומות אחרים בעל כרחם של בעליהם. כיון שלא קנה בעל השובך זה גזל מדרבנן. רק ביישוב פסול לעדות.

סוחרי שביעית: סנהדרין כד: אנשים בטלים ובשביעית נושאים ונותנים בפירות שביעית פסולים.

● **עם הארץ:** קידושין מ, פסחים מט – פסול, חגיגה כב – כשר.

- רי"ף, עיטור – פסחים כשאין בו מצוות וד"א. חגיגה כשיש.

- רש"י, גאונים, ר"ן – פסחים דעת חכמים לכתחילה. חגיגה – ר' יוסי שמקבלים. הלכה כר' יוסי.

- רא"ש – פסחים חכמים. חגיגה – ר' יוסי ועשה זאת בלית ברירה שלא יתנתקו מהדת.

שו"ע – סתם ע"ה פסול שאין בו משנה, מקרא ודרך ארץ וכנראה עובר על עבירות. אך אם הוחזק שכן כשר.

- סמ"ע – אם ידוע שיש לו דרך ארץ אך לא מקרא ומשנה: לכתחילה לא. בדיעבד מועיל.

● **אנשים בזוים:**

אכילה בשוק:

- קידושין מ: אוכלים בשוק פסולים. רמב"ם שו"ע – להלכה אך אם אין הרבה אנשים כשר.

טעם: רש"י – שלא חש לכבודו אז לא מתבייש להעיד לשקר.

- ירושלמי מעשרות ג ב – רק לא שבחו של ת"ח לאכול בשוק.

- ר"ח: שחוטף מאחרים ואוכל.

עד שהעיד ואח"כ העידו שעבר מדאו', ולא יודעים העדים מתי ביחס לעדות עבר:

- רמ"א, קצוה"ח – בחזקת כשרות.
- **התראה לפסול עד:** רמב"ם, טור, שו"ע – אם לא פשט בישראל שאסור, צריך התראה.

דוגמאות:

- סנהדרין כה: לא תחמוד בלא דמי משמע להו ולכן נאלצו חכמים לפוסלו.
- סנהדרין כו. – קברו ביו"ט ולא פסלום כי חשבו שעושים מצוה.
- קושר ומתיר בשבת.
- משחק בקוביה מוכס או גבאי.
- **אין אדם משים עצמו רשע:** סנהדרין ט: פלוני רבעני לרצוני:
  - רב יוסף – יכול להרשיע עצמו.
  - רבא, שו"ע – קרוב אצל עצמו ואין משים עצמו רשע.
- פת"ש בשם מרדכי: גם אם בא לחזור בתשובה לא נאמן, שמא מערים להיפסל למפרע בעדויות קודמות.
- רמ"א – לכתחילה לא לוקחים אותו.

אם במשיח לפי תומו הרשיע עצמו (פת"ש):

- רמ"א, רב פייבוש – פסול.
- מהר"ם – כשר.
- עד אחד מרשיעו (פת"ש):
- לא מודה – כשר.
- מודה – ראב"ן - פסול. רמב"ם, שו"ע בפשט לשונם שלא חילקו – כשר.

- **פליגין דיבורא:** סנהדרין ט-י:

- פלוני רבעני לרצוני:
  - ר' יוסף: רשע.
  - רבא: לא נאמן לפסול עצמו שקרוב אצל עצמו ולכן פליגין דיבורא להעיד על פלוני.

- סמ"ע: כשצריך להוסיף טעם הסבר לא פליגין.
- פלוני בא על אשתי: שו"ע, גמ': פליגין דיבורא.

- **ממזר והאסורים לבוא בקהל, ערל מחמת אחיו:** סנהדרין לו, שו"ע: כשרים שלא נובע ממעשיהם הרעים.

- **מוסרים, אפיקורסים, ואלו שאין להם חלק לעוה"ב:**

אפיקורסים ומינים: ע"ז כו – מורידים ולא מעלים. רמב"ם, שו"ע: פסולים שגרועים מגויים.

- תרוה"ד, רמ"א: מומר שהתחייב לחזור אף שעוד לא חזר חזקה שיחזור וכשר שקיבל לחזור למרות שבין הגויים.
  - פת"ש: צריך תחילת חזרה.
  - ש"ך: אף אם לא מעורב בגויים, ככהן שנשא נשים בעבירה ונדר לגרשם שכשר לעבוד במקדש, אף שעוד לא גרשם (משנה בכורות זז)
- מוסר: רמ"א – פסול אף אם מחל הנמסר. מדאו' או דרבנן? פת"ש:

- פנים מאירות: פסול מדרבנן, שעבר על ויקרא יט טז – רכילות שאין בו מלקות והתשלום רק מדינא דגרמי. בפרט היום שחושבים שרק מוסר גוף אסור.
- בית מאיר: מדאו' שגוף העבירה דאו'. ולרוה"פ דינא דגרמי דאו'.

המאיים למסור:

- או"ז בשם גאון: פסול אף המאיים למסור כשונא גמור.
- **מי נפסל רק בהכרזה:** סנהדרין כו, רוה"פ, שו"ע: ר"א – פסולים מדרבנן נפסלים רק בהכרזה. טעם: רמב"ם – שלא לאבד ממון העם אם לא יודעים שפסול.

האם צריך הכרזה על עדות לאיסורים (פת"ש)?

- רדב"ז – לא.
- כנה"ג ורוה"פ – כן.

רועה צריך הכרזה? סנהדרין כו: מח' רב אחא ורבינא. רוה"פ, שו"ע – צריך אף שסתם רועה פסול.

הוצאה מביכנ"ס להכרזה: מרדכי, רמ"א – נחשב.

- מל"מ: לכו"ע פסול מספק.
- שער המשפט: ספיקא דדינא אינו ספק ונשאר בחזקתו.
- **מתי חוזר נפסל לכשרותו:** מכות כג – במתחייב מלקות. סנהדרין כה.

משחק בקובייה, סנהדרין כה, שו"ע: ישברו ואף בחינם לא יעשו. מפריחי יונים – ישברו כליהם ואף במדבר שמותר שאין גזל לא יעשו.

החזרת המעות:

- רא"ש בב"י, י"א ברמ"א – כן.
- רא"ש לסמ"ע – לא. שאינו אסמכתא חזקה ורק משום יישובו של עולם פסול.

סוחרי שביעית: תגיע שביעית ויימנעו מלסחור בפירות שביעית. ויפזרו לעניים ולכתוב לעניים את הרווח שקיבלו מהם בעבר.

- רמ"א – טור לא הביא כי נוהג רק בא"י.

מלוה בריבית: סנהדרין כה, שו"ע: שלא מלווים אף לגוי לחזור מקלקולם לגמרי. לא יודעים למי להחזיר:

- ב"י: פסול עד שעושה צרכי רבים.
- דרכ"מ, סמ"ע: לא נפסל אך אינו תשובה מעולה.

עד זומם, מועל בשבועה:

- אם יתחייב שבועה בבי"ד שלא מכירים ויודה שפסול.
- אם יתחייב שבועה בממון החשוב בבי"ד שלא מכירים ומשלם ולא נשבע.

טבח שמכר לאחרים: סנהדרין כה, שו"ע: ילבש שחורים וילך למקום שלא מכירים ויחזיר אבידה חשובה.

- אם אין הנאת ממון:
  - ב"י: מספיק תשובה רגילה.
  - תוס': צריך במקום שלא מכירים.

העידו שחזר בתשובה ממתי כשר?

- ר"ח, רי"ף, שו"ע: ממתי שהעידו.

- פלוני רבע שורי: אדם קרוב אצל עצמו אך לא אצל ממונו.
  - רש"י, רמב"ם, שו"ע: נאמן להרוג הרובע ונסקל הבהמה.
  - ראב"ד: לא נאמן כלל.

סנהדרין כה, שו"ע: רבא: מעיד עם אחר שהלווה בריבית כשר לפוסלו. מעיד שהלווה וכבר שילם:

- מרדכי, ש"ך: לא שנוגע בדבר.
- ריב"ש, סמ"ע: נאמן על חברו שהלווה בריבית.

נימוק"י, ב"י: אם באותה עדות נפסל בעצמו לא נאמן לגבי השני.

- ש"ך – למסקנה שפלגין זה לא נכון.
- פת"ש: 3 אנשים העידו שהלווה להם בריבית. כיון שעל כל אחד יש זוג שמעיד שהוא פסול, נפסלים ולא נאמנים לפסול המלוה, אף ללא הכרחה.

● **הכחשה: המשביע והעד מצטרפים לפסול העד של השני:**

- ר' יקר, רא"ש, מרדכי, שו"ע: נאמנים לפוסלו שכבר לא נוגעים. למפרע?
  - רא"ש: לא.
  - ב"י: כן.

- רשב"א: שכיוון שהאמינו לעד כאן, שוב לא פוסלים.

● **הכחשת תרי ותרי – שנים אומרים כשר ושנים אומרים פסול:** כתובות כא: בהתאם להסבר קושיית הגמ' "אי ערער דגזלנותא – תרי ותרי נינהו":

- רש"י, רי"ף, רמב"ם, שו"ע: ספק פסול עד שודאי חזר בתשובה. חזקת ממון חזק מחזקת כשרות. למפרע?

- סמ"ע: לא. רק מכאן ולהבא.

- ר"ח, ח"ה: כשר, שנשאר בחזקת כשרות.

● **צירוף עדים על איסורים שונים:** רמ"א: מצטרפים אף שכל עד מעיד על רשעות אחרת.

ברור שעבר עבירה אך מח' אם נפסל:

- ר"ן, ש"ך, נוב"י: משעה שחזר בתשובה למפרע.

ח"מ סימן מב: מדיני כתיבת שטרות:

- **תוקף שטר בעדות:** דברים יט, טו: "לא יקום עד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל עֶזְרָא וְלְכָל חֲטָאת בְּכָל חֲטָא אֲשֶׁר יִחְטָא עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יִקוּם דְּבַר:" יבמות לא – מפיהם ולא מפי כתבם. איך מועיל בשטר?

- רמב"ם: תקנת חכמים שלא תינעל דלת.
- רז"ה: אם המתחייב מודה מותר, ורק מדעת עצמם אסור.
- רמב"ן: מותר כשנכתב בנוסח שטר.
- תוס': כל האיסור הוא באילם, שכל הראוי לבילה וכו'.

- **שטר על קלף שאפשר לזייף עליו:** גיטין כא: בגט:

- ר"מ: אסור שמא תמחק תנאי שלטובתו ועדי חתימה כרתי.
- רבי אלעזר התנא לר' אלעזר האמורא: רק באותו יום שניתן כשר אבל אחרי עשרה ימים לא שמא ישכחו.
- רבי אלעזר לר' יוחנן, רא"ש: גם אחר 10 ימים הגט כשר שעדי מסירה כרתי.

שטר חוב:

- ר' אלעזר האמורא, רא"ש, רי"ף, רמב"ם, שו"ע, סמ"ע: רק בגט התיר, אך שאר שטרות פסול שצריך להיות ראוי לימים רבים מירמיה לב יד: "ונתתם בכלי חרש למען יעמדו ימים רבים".
- ר' יוחנן, ר"ח: גם בשאר שטרות אפשר הפסוק רק עצה טובה. ש"ך – אם בא לגבות מיד שסומכים על ר"ח, אך צ"ע לדינא.

שטר קנין:

- רמ"א, ש"ך, סמ"ע: כשר.
- ב"ח: כשר רק אם יש עדי מסירה שיכלו לוודא שלא זייפו, או שכתוב בכתב ידו שאי אפשר לזייף.

- **שטר שלא כתיקון חכמים:** בב"ב קס – שטר פשוט ושטר מקושר. שטר מקושר חותמים מאחורה.

כתב שטר מקושר בימינו או שלא חזר מעניינו של השטר:

- נימוק"י, רמ"א דעה א: פסול שלא נעשה כתיקנת חכמים.
- רמ"א דעה ב: כשר שאין חשש זיוף.
- ש"ך: בלא חזר מעניינו של שטר כשר לכו"ע שזו רק המלצה.

- **שטר בכל לשון וכתב:** גיטין פז, גיטין יט, רמב"ם, שו"ע: כשר.

- **דקדוקים בכתב: שלא יהיה כתב מרווח או דחוק:** בב"ב קסז: לוודא שלא מרווח או דחוק שלא ישנו: הסופר העדים והדיין לוודא שהכל תקין ונראה דומה.

- משפט הכתובה: היום עדיף מודפס.
- דרכ"מ – לא לעשות שוליים רחבים שלא יוסיפו.

לא הודה שהשטר מזויף: נימוק"י – כשר. רמ"א – אם המחק ניכר תולים במחק מה שאפשר לפסול השטר.

טוענים לנתבע שהשטר מזויף?

- רמ"ה, יש מי שאומר בשו"ע: רק אם מוציא מיורשים או לקוחות.
- טור: תמיד טענינו.
- ש"ך: לא חולקים. אם מודה לכו"ע לא טוענים. אם מכחיש החיוב אך לא טוען שמזויף השטר, טענינו.

- **לא לכתוב סכומים בסוף השורה, גימטריה:** בב"ב קסז, שו"ע: לא כותבים מספרים בין 3-10 בסוף השיטה שלא זייף בהוספת אות.

- טור: לא יכתוב ב' או ד' שלא יהפכהו לכ'.
- רמ"א – אפשר גימטריות כמו י"ב, י"ג. לא חוששים שהוסיף אות שלא חוששים שהיה רווח שהעדים חתמו כהוגן.

בדיעבד:

- רמ"א – פסול.
- סמ"ע – כשר שמסתמא העדים חתמו כהוגן.
- פתרון: יוסיף שוב בהמשך באופן שאי אפשר לזייף.

- **שטר חסר או נמחק אות אחת או 2 אותיות מהשם שמופיע בתחתית השטר:** בב"ב קסה: אם נמחק למדים מהעליון. בב"ב קסו: לומד תחתון מעליון באות אחת אך לא 2, שלא טועים ב2.
  - רשב"ם, שו"ע: בחסר 2 אותיות.
  - רי"ף, רמב"ם, תוס', שו"ע: בנמחקו 2 אותיות.

חסר/נמחק 2 אותיות וביד שלישי – נותן לנתבע. אם ביד התובע:

- דרכ"מ, סמ"ע: שטר כשר וגובה. ש"ך – פסול.
- כתוב נני במקום חנון (נוסף אחד וחסר אחד): ירושלמי בב"ב י, ג: ספק. ב"י – אין גובים.
- למטה יש שתי אותיות נוספות: נתה"מ: הולכים אחר התחתון שהוא עיקר.
- **סתירה במידה – ספל קפל:** בב"ב קסו: ספל (סאה ופלגא) למעלה וקפל (קב ופלגא) למטה – אחר התחתון קפל, שזה פחות. טעם:
  - תוס', רשב"ם: הולכים אחר מה שכתוב בסוף לקולא ולחומרא. זבוב יכול לקצר מקפל לספל אך לא להאריך מספל לקפל.
  - רמב"ם: יכול גם להאריך. לכן גובה מהפחות מביניהם שידו על התחתונה.

בב"ב קסו: קפל למעלה וספל למטה – ספק. ב"י – אז לא גובים.

שטר מחילה שכתוב שמחל קפל למעלה ולמטה כתוב שמחל ספל:

- ב"י – טוענים שמחל ספל ולא תולים בזבוב להוציא יותר.
- סמ"ע – תולים בזבוב, שיש שטר מבורר ושובר מסופק.

- **אם תפס – האם מוציאים מידו כשיד בעל השטר על התחתונה:**

- רי"ף, שו"ע רמ"א: לא מוציאים שהמע"ה. ואף יש עדים שתפס וממילא אין לו מיגו שלא תפס. בקרקע או פירות מחוברים לא מועיל תפיסת שקרקע בחזקת בעליה.
- מהרי"ק: מוציאים שהשטר כחרס. היו ביד צד ג':

כתב 10-3 בסוף השורה בלשון זכר כ"שלשה":

- תוס', ב"י, רמ"א – כשר שאי אפשר לזייף.
- ש"ך בשם ראב"ן: אסור שמא ימחק וישנה.
- סמ"ע: אחד עשר מותר שכדי לשנות ל"אחד ועשרים" צריך להוסיף ו' לפני עשרים זה ניכר.
- כתיבה בספרות: משפט הכתובה – לא שזה לא לשה"ק.

- **סתירה בין הלמעלה ללמטה בסכום:** בב"ב קסה, שו"ע: אחר התחתון. חריגים:

- א. אפשר ליישב הסתירות: הגה"מ, שו"ע – מיישבים. רק בדוחק:
  - סמ"ע: כן.
  - ש"ך: לא.

ב. בב"ב קסב: רב עמרם, שו"ע: הסכום בסוף כתוב בשורה האחרונה ולא כתוב "והכל שריר וקיים".

רמ"א – אם לרעת בעל השטר הולכים אחר שיטה אחרונה.

ג. טור בשם ר' ישעיה, יש מי שאומר בשו"ע: בהתחלה יש פירוט ובסוף הסיכום גבוה יותר – אומרים שטעה בחשבון.

רמ"א – אם נמחק בסוף הסכום שהשטר כשר שאולי כתוב שחייב רק דינר.

ד. פת"ש: סתירה ממש כמו למעלה יין ולמטה שמן – פסול.

טעות בתאריכים לא שזה טעות העדים.

סותר עצמו באותו משפט: שו"ע: גובה הפחות מביניהם שידו על התחתונה.

אם לא כתב "במנא דכשר למקניא ביה" בשביל הקנין חליפין:

- דרכ"מ, סמ"ע בשם תרוה"ד: פסול.
- ט"ז: כשר. פת"ש בשם חכ"צ: גם תרוה"ד מכשיר ודיבר במקרה חריג.

פת"ש – רק כשהיה בדיבור עשייה של מקח/קידושין אבל כשרק טוען טענות בבי"ד לא.

• **נמחק כמה זוזים חייב וחולקים**

בכמות: בב"ב קסה, שו"ע: כתוב "כסף דאינון" ונמחק הסכום: אין פחות מ2 שמיעוט רבים שנים.

תפס המלוה:

- סמ"ע – לא מוציאים שהשטר מסופק.
- ש"ך – מוציאים שאחרת כל אחד ימחק ויתפוס.

בב"מ ד: כתוב על השטר "סלעים" סתם, מלוה טוען 5, ולוה 2, חייב 2 ונשבע היסת.

- אינו נחשב מודה במקצת כי:
  - א. השטר מסייע.
  - ב. השטר בעל שעבוד קרקעות ואין נשבעים על כפירת שעבוד קרקעות.

- ש"ך - תפס המלוה יותר – אם אין עדים שתפס לא מוציאים במיגו שלא תפס. יש עדים מוציאים מידו שהשטר מסייע ללוה ולא מסופק.

כתוב סלעים סתם מלוה אומר 5 ולוה 3:

- ר"א – מודה במקצת.
- ר"ע, הלכה: פטור משבוע כי משיב אבדה מיגו שיכל לומר 2 והיה מעיז כי מסתייע מהשטר.

שובר שכתוב שפרע סלעים סתם, לוה אומר 5 ומלוה 2:

- ש"ך – נאמן בעל השובר שאולי לא ידעו העדים כמה היה הפירעון אז כתבו סתם.
- ריטב"א, ב"ח: יד בעל השובר על התחתונה.

• **סכום לא מבורר:** בב"ב קה. חכמים – הפחות בלשונות:

- לוה כסף, לוה זהב – חתיכה כלשהי.
- מטבע של כסף או של זהב – נותן מטבע הכי קטן (סמ"ע – במקום ההלוואה).
- דינרין כסף, כסף דינרין, דינרין סתם – שני דינרי כסף כמיעוט רבים.

- רא"ש: מועילה תפיסה.
- רמב"ן: רק אם נתן ולא אם לקח בלי רשותו.

הוציא הלוה שובר וספק אם פרע הכל או חלק:

- רא"ה, רמ"א: לא מוציאים מידו שהמע"ה.
- מהרי"ק: השטר מסופק וכחוס ומוציאים.
- ש"ך: אין מחלוקת. כשטוען ברי לכו"ע המע"ה. כשטוען שמא – מוציאים מידו.

• **מתי יד בעל השטר על התחתונה:**

רא"ש, שו"ע: כשיש ספק על ההתחייבות יד בעל השטר על התחתונה, אך אם מתבטל לגמרי השטר לא.

כתוב זמן גבייה עד פסח זה הפסח הקרוב ולא בסוף הדורות שאז זה מבטל למעשה את השטר.

- ש"ך בשם רשב"א: גם בלי זה, כמו בנדירים, שהנודר הנאה מאשתו עד פסח, זה רק עד הפסח הקרוב.
- פת"ש: רק שטר לא מבטלים אבל דיבור כן שהמע"ה.
- רמ"א: כתב לשון שגוי בשטר כמו "שדה זו אתננו לו" או "אני מניח לפלוני" – השטר בטל. פת"ש – אם ת"ח בודאי עשה באופן המועיל.

כתוב שצריך לפרוע לאחר כמה שנים:

- פת"ש – אחרי מנהג המקום, אם אין מנהג עד לאחר 9 שנים, 10 שנים היה סוכם.

מקרים שבהם יעד בעל השטר על העליונה:

- ר' ירוחם, רמב"ן: כתוב "דלא כאסמכתא דטופסי דשטרי". פת"ש – לשון שו"ע מסופק.
- בב"ב ל, רשב"א: כתוב "קרקע מכורה לסיסין" טוען המוכר שלא מכר קרקע לסיסין אלא שכך שמה. אין מקבלים טענתו שהולך אחר משמע הלשון הפשוט.

○ דינרי – זהב.

○ כסף בדינרין או כסף בדינרי –
שברי כסף/זהב בשווי שני דינרי
כסף/זהב.
○ דינרי כסף:

▪ סמ"ע: כיון שפירש היינו
כסף.
▪ ש"ך: ספק ולכן אם תפס
לא מוציאים.

○ היום:

▪ רמ"א – אין הבדל בין
דינרי לדינרין ונותן
הפחות מהם.
▪ סמ"ע, ש"ך: יש הבדל.

● **לא מפורש מטבע מאיזו מדינה:**

כתובות קי, שו"ע: לפי המדינה שכתוב
בה. אם לא כתוב – אחר מקום הגבייה.
טוען הלווה שהמטבע שהתחייב שווה
פחות מהשווי במקום שהוציא המלווה את
השטר:

○ רמב"ם, שו"ע: מלווה נשבע ונוטל.
○ תרומה: מלווה נוטל בלי שבועה
ורק היסת אחרי שזו טענה
חלשה בדומה לטענה שזו "שטר
אמנה".

הביא הלוחה ראייה שגרו קודם במקום
שהמטבע שווה פחות?

○ רמב"ם, תרומה, רמ"א: חייב רק
לפי השווי במקום ההלוואה.
○ ר"ן, ריטב"א: לפי שווי במקום
הוצאת השטר שלא מפורש
בשטר אז השתעבד לכל מקום
שיוציאנו.

● **מנהג המקום:** ב"מ קד: תנאים שדרשו

לשון הדיוט (רבי יהודה, רבי מאיר, הלל).
בב"ב קסו-קסז: שש מאות ועוד זח וספק
עם זה 600 סלעים חז או 601 זח גובה
601 זח אבל אין לפרש 600 פרוטות כי
אין זה המנהג.

○ שו"ע: מנהגי מקומות ותנאים
שלא מתקנת חכמים מוסיפים.

אם בא ממקום שלא מוסיפים למקום
שמוסיפים:

○ ב"י: כיון שבאותו מקום פשט
המנהג להוסיף מחויב אף שלא
כתוב.

○ ש"ך: כיון שלא ידע לא חייב.

רמ"א: כתב בני על בן מאומץ כשר. גם אם
יש לו ילדים?

○ תומים – כשר.

**סימן מד: חזרה בשיטה אחרונה וקיום
המחק והתלויים**

● **אין לומדים בשיטה אחרונה וחזרה**

בשיטה אחרונה. בב"ב קסא: אין למדים
משיטה אחרונה שלא יוסיף.
לא חזרו:

○ רמב"ן, שו"ע: כשר אלא שלא
למדין ממנה.

○ טור, רא"ש, י"א ברמ"א: פסול
שלא נעשה כתיקון חכמים.

אם כתוב משהו לחובת בעל השטר:

○ רמ"א – לומדים.
○ שו"ע: מסתימת לשונו משמע
שלא.

פירוש למה שכתוב כמו "וקנינא":

○ רש"י, רשב"ם, סמ"ע: כן.

○ תוס', מרדכי, ש"ך: לא.

יש שורה ריקה:

○ סמ"ע: לא לומדים.
○ ש"ך: רק לרא"ש שלא כתיקון
חכמים לא, אבל לרמב"ן כן.

מעידים העדים: רשב"א, ש"ך: לא לומדים
שזה כעדות בע"פ.

שתי שיתין ריקים: שו"ע, ש"ך: לא
חוששים.

● **שטר בכתב ידו של המתחייב – אם**

חוששים שהוסיף המלווה: רשב"א,
שו"ע: לומדים.

● **חתימת העדים באמצע השיטה**

השנייה:

○ תוס', שו"ע: כשר אך לא לומדים
בשורה וחצי האחרונות.

○ רמ"א: אם חתמו זה צמוד לזה
והגיע עם שורה וחצי ריקות פסול
שלא יקרע ויעשה שטר קצר
שכתוב שחייב פלוני לפלוני
ש"הוא ועדו בשיטה אחת כשר".

● **שריר וקיים:**

בימינו: כולם הורגלו לכתוב ולכן כשר.

בזמן התלמוד: לא כולם עשו אלא רק בגט
מקושר:

○ ש"ך בשם רמב"ן, ר"ת: אין ללמוד

שאולי זייף והוסיף והכל שריר
וקיים בסוף.

○ רא"ש, תשב"ץ, שו"ע: כשר.

- ש"ך לשו"ע, גם בזמן התלמוד, אם כתוב לומד משורה אחרונה, גם אפשר לקיים בשיטה האחרונה.
- ש"ך בעצמו: כיון שפסק שבזמן התלמוד שלא כתבו תמיד, לכן בכל מקרה לא לומדים משורה אחרונה אם כתוב, לכן לא מועיל כתיבת שריר וקיים בסוף, גם אם המחיקה לא במקום שריר וקיים.

מחיקה שלא נכתב במקום המחיקה זכות:

- סמ"ע: פסול שיכול למחוק ולכתוב שוב לזכותו בזיוף.
- ש"ך: תלוי אם לא ניכר מה היה קודם פסול שאולי היה שם משהו שמבטל השטר לגמרי. אם ניכר כשר, שלא יכול לזייף שיפסול השטר.

• קיום מחיקות בכתב דק:

- מהר"י וייל, רשב"ם (יש מי שאומר בשו"ע): פסול שנראה כמזויף.
- ש"ך: רק אם סמוך לשיטה אחרונה שהצליח לכתוב בדוחק, אבל למעלה לא.
- לבוש: גם למעלה חוששים.

• לימוד משיטה אחרונה וקיום מחיקות ותליות בזמנינו לעומת התלמוד:

- שו"ע: בזמן התלמוד לא לומדים משיטה אחרונה, אז קיום המחיקות צריך להיות לפני, ולחזור מעניינו של שטר בשיטה אחרונה. שלא נהגו תמיד לכתוב "והכל שריר וקיים", ויש חשש שהעדים לא הצליחו לצמצם והשאירו שורה ריקה ואפשר לזייף.
- בזמנינו לומדים ואפשר לכתוב קיום מחיקות שם, שאין חשש זיוף שנוהגים לכתוב "והכל שריר וקיים" תמיד, אחרת פסול, ולא היו חותמים על שטר בלעדיו.

לא כתוב שריר וקיים בימינו:

- שו"ע, סמ"ע: פסול.
- ש"ך בשם שו"ע: כשר רק לא לומדים מהשיטה האחרונה, ורק

- ש"ך: מדובר שלא חזרו בשיטה אחרונה.
- סמ"ע: רק אם יש שורה ריקה.

• מחקים ותליות וקיומם:

- בב"ב קסב: צריך לקיים מחקים ולכתוב "ודין קיומיהון". אם לא קיימו:
  - בגוף השטר (שם הלוח או מלוה, מעות). – פסול.
  - לא בגוף השטר:
    - רשב"א, שו"ע: לא לומדים מאותה תיבה אך לא פוסל.
    - טור, רמ"א: אולי היה תנאי שלטובת הלוח, ולכן השטר פסול.
  - נמחק הזמן או שהיה בתלייה (פת"ש):
    - שו"ע – כשר.
    - רשב"א, סמ"ע, שבו"י: פסול שמתורף השטר.

מחקים ותליות אותו דין?

- תוס', רא"ה, רמב"ן: תליות שלא קוימו אין כל השטר פסול אלא שאין למדים מהם, שלא היה תנאי שאולי נמחק.
- תוספתא בב"ב יא, רשב"א, שו"ע: גם מחיקות לא נפסל

מחיקה במקום פירעון מאחורי השטר:

- רשב"א, שו"ע: כשר שמוחזק ביד המלוה. אך יכול לאיים עליו שידה.
- קושיית ש"ך – פסק השו"ע שכשר פירעון כזה, אז איך מכשיר פה?
- רא"ש: פסול שנהגו לכתוב שם הפירעון.

• מחיקה על מקום שריר וקיים בשטר

- **מקושר ובשטר פשוט:** בב"ב קס: אם יש מחיקה במקום שראוי "שריר וקיים" פסול. מה עם שטר פשוט?
  - ריטב"א – כשר.
  - רוה"פ, שו"ע: פסול אם בשורה לפני האחרונה ששם מקום "שריר וקיים". אם היתה שורה ריקה אחרי – כשר.

קיום מחיקה ע"י "הכל שריר וקיים":

ללא "וכל שום שיש לו". בדיעבד השם הטפל מועיל.

• **הכרת השמות:**

- גט ושובר כתובה: בב"ב קסז: עדים צריכים להכיר השמות שחוששים להערמה שישנה/שתשנה השמות.
- בשטר מכר והלוואה:

▪ רמב"ם למ"מ, שו"ע: יש בו קניין – די שיכירו שם המתחייב (הלוה והמוכר) שאפשר לכתוב ללוה בלי המלוה עמו. בשובר או שטר בלי קניין – צריך להכיר גם שם המחייב (הלוה והמלוה) שלא יהיה קנוניא בין המלוה והלוה להקדים השטר לגבות מהלקוחות או שובר לפטור לזה עם מלוה אחר מהלוואתו.

▪ סמ"ע: גם בשטר עם קניין צריך.

• **נאמנות לחזור בו מהזיהוי:** בב"ב קסז:

- אדם רגיל – לא נאמן.
- ת"ח יכול.

▪ ר' ירוחם, שו"ע לסמ"ע: בכל עדויות נאמן שסמך על קרוב או אישה, ולא דייק שטרוד בגרסה. אך אם הכיר או הסתמך על עדים כשרים – לא.

▪ רשב"ם, רמ"א, שו"ע לש"ך, שו"ע סי' כט: כשמעיד על אישה נאמן שאין דרכו להסתכל בנשים ולא מדקדק.

• **נאמנות אדם על שמו:** בב"ב קסז:

הוחזק על שמו 30 יום. אם לא – לא.

קוראים לו ועונה:

- אביי: כן.
- רב זביד: לא שיש מומחים. שו"ע: לזכותו לא מועיל. רמ"ה, גר"א – לחובתו נאמן.

• **טוען הנתבע שהלוה או המלוה בשטר**

הוא אדם אחר עם אותו שם: בב"ב קלח: שכיב מרע שאמר שיש לו אצל פלוני מנה:

שאל לעדים לחתום על זה לכתחילה.

לטור, רא"ש שפסול שלא נעשה כתיקון חכמים: פסול.

כתוב "הכל אמת":

- מהרשד"ם – כשר.
- ש"ך – פסול.

• **פעמיים שריר וקיים:** בב"ב קס: במקושר פסול.

שטר פשוט:

- רא"ש, ש"ך: פסול. רמ"א – לכתחילה.
- ר"י ברצלוני, רמב"ן, רשב"א, שו"ע: אם השריר וקיים כתוב בשיטה אחרונה פסול, שחוששים שהשטר הסתיים בראשון והוסיף, אבל אם לא – כשר שאין חוששים שהשאירו העדים 2 שיטים ריקים.

• **קיום על מחיקה שלא נמצאת בשטר:** שו"ע – כשר.

השאירו חצי שורה ריקה כדי שיהיה מקום לקיום אם יהיו מחקים: ב"י - פסול שאפשר לזייף ולהוסיף.

• **קיום מחיקה: שטר שקיום המחיקות בין העד הראשון לשני.**

- בב"ב קסד, רשב"א: כשר מעיקר הדין, הלכה ולא למעשה.
- שו"ע: צריכים שני העדים לחתום על הקיומים.
- ש"ך: פסול והגמ' בבב"ב ללא מחיקות ורק למנוע זיוף.

חתמו העדים פעמיים ויש תוספת ביניהם:

- רמ"א – כשר שלא מחזיקים העדים בשקר.
- נתה"מ – רק באותו יום אחרת זה שטר מוקדם.

סימן מט: שמות בעלי הדין בשטר וטעות בשמות ובסכום

• **כתיבת שמות למי שיש לו שתי שמות:**

- בגט: גיטין לד: "איש פלוני וכל שום שיש לו" והשם העיקרי כותבים. שו"ע – שלא יוציאו לעז על בניה.
- שטר ממון: תרומה, שו"ע: לכתחילה מספיק שם העיקר

- ר"מ: כותבים והיורש צריך להביא ראיה.
  - חכמים: לא כותבים אז לא צריך.
  - רב הונא – המחלוקת הפוכה, ור"מ חשש לבי"ד טועה. נהרדעא – אין הלכה שחוששים לזה.
  - רמב"ם, שו"ע: כל שטר שהלוה אומר שלא חייב זה שם של מישהו כמוני או המלוה עם שם זהה – לא נאמן שלא הוחזקו באותו שם שנים.
  - סמ"ע א: אין הנתבע נאמן אף שהוחזקו שני יב"ש לומר שזה מלוה אחר.
  - סמ"ע ב: אם אומרים צריך לעשות דרישה וחקירה.
  - ש"ך: מדובר שלא מוחזק בשטר חוב.
  - רמב"ן: לא חוששים לקנוניה עם אנשים מעיר אחרת שאין לדבר סוף.
- **מתי יכולים העדים לחזור ולכתוב מחדש אם יש טעות בשטר.** גיטין סג: כתבו תפאתה במקום נפאתה:
- רבה, רא"ש, שו"ע – כותבים שטר חדש. אם יש טעות בכתיבת השטר כותבים חדש גם בלי ידיעת הלווה שלא נחשב שעשו שליחותם, אך אם יש ספק לא.
  - ר' נחמן – גט שעדיין לא נמסר כותבים ונותנים אף 100 פעמים.
    - ר"ן, י"א ברמ"א: מרגע שנמסר כבר לא יכולים.
    - רשב"א, י"א ברמ"א: רק בגט אסור אבל בשאר שטרות שהם לראייה אפשר.
    - ש"ך: רשב"א ור"ן לא חולקים אלא אם יש טעות כותבים ואם אין לא.

- בב"ב קעג: ברייתא – יכולים שכותבים רק כשהלוה והמלווה לפנינו.
- בב"ב קעב במשנה, רמב"ם, רמ"א בי"א: שטר הלוואה שיש בו קניין כותבים בלי הלוה ולכן אסור. אין בו קניין לא כותבים בלי הלוה נוכח ולכן גובה.
- בב"ב קעב במשנה לרשב"ם, טור: לא יכול כי יכול לטעון שהוא בכלל המלוה וכשפרע החוב, החזיר לו אותה.
- שו"ע: שטר שיש בו קניין לא מוציאים והביא טעם הרשב"ם. רמ"א – תמה עליו שלפי"ז יוצא גם בשטר שאין בו קניין.
  - ב"ח – גרס כרשב"ם שתמיד אי אפשר.
  - סמ"ע – שטר שאין בו קניין יפחד לשקר כי כותבים בפני הלוה שחושש שהעדים זוכרים.
  - ש"ך – כשאין בו קניין זה שטר חזק ולא יכול לטעון שהחזיר, שהיה צריך לקרוע.

הוצאת שטר חוב עליהם:

- שו"ע – אי אפשר שכל אחד יאמר שזה על השני. אם יש עדים גובה רק מבני חורין כמלוה על פה. אם עדי השטר מעידים מי זה:
  - שו"ע – כמלוה בשטר.
  - מ"מ – כמלוה ע"פ שלא מוכח מהשטר.

עוד אופנים לזהות:

- שו"ע – עוד סימן כמו קטן.
- שו"ע – לכתוב שם הסבא.
- טור – אם משני עיירות וכתבו העיר.

כתיבת שם עיר המלוה והלוה:

- רמב"ן, רמ"א – לא צריך.
- סמ"ע, ש"ך – צריך.
- בימינו בכתובה כותבים איפה שהתחתנו.

טעו במקום בכתובה:

- רב הונא – המחלוקת הפוכה, ור"מ חשש לבי"ד טועה. נהרדעא – אין הלכה שחוששים לזה.
- רמב"ם, שו"ע: כל שטר שהלוה אומר שלא חייב זה שם של מישהו כמוני או המלוה עם שם זהה – לא נאמן שלא הוחזקו באותו שם שנים.
- סמ"ע א: אין הנתבע נאמן אף שהוחזקו שני יב"ש לומר שזה מלוה אחר.
- סמ"ע ב: אם אומרים צריך לעשות דרישה וחקירה.
- ש"ך: מדובר שלא מוחזק בשטר חוב.
- רמב"ן: לא חוששים לקנוניה עם אנשים מעיר אחרת שאין לדבר סוף.
- **מתי יכולים העדים לחזור ולכתוב מחדש אם יש טעות בשטר.** גיטין סג: כתבו תפאתה במקום נפאתה:
- רבה, רא"ש, שו"ע – כותבים שטר חדש. אם יש טעות בכתיבת השטר כותבים חדש גם בלי ידיעת הלווה שלא נחשב שעשו שליחותם, אך אם יש ספק לא.
- ר' נחמן – גט שעדיין לא נמסר כותבים ונותנים אף 100 פעמים.
  - ר"ן, י"א ברמ"א: מרגע שנמסר כבר לא יכולים.
  - רשב"א, י"א ברמ"א: רק בגט אסור אבל בשאר שטרות שהם לראייה אפשר.
  - ש"ך: רשב"א ור"ן לא חולקים אלא אם יש טעות כותבים ואם אין לא.
- התברר שזה טעות סופר: שו"ע: כשר גם אם לא כתבו חדש.
- **שני יוסף בן שמעון באותו העיר:** להוציא שטר חוב זה על זה:

אם לוח אדם משניהם ויש לו שובר, יכול השני לגבות ממנו את חובו אם יש לו שטר הרשאה מהשני.

• **שטרות עם שמות משולשים ושובר משולש ולא משולש כנגד שטר חוב**

כשיש שני יב"ש: בב"ב קעג:

- רמ"ה, שו"ע: שמות לא משולשים בשטר חוב או בשובר - מועיל השובר.
- בשטר חוב השמות משולשים ובשובר לא, חייב, שאולי השובר מהשני.
- טור - מועיל גם שובר לא משולש.
- מתי מועיל שובר?
- שו"ע: תרתי לטיבותא: גם שובר מקוים וגם נמצאו השטרי חוב בין השטרות הקרועים.
- ש"ך: מספיק או מקוים או בין הקרועים.

• **גבייה מנכסים כשיש שני יב"ש.**

בכורות מח: אדם שהלוה לאחד מהם ולא יודע מי, ויב"ש א' קנה מיב"ש שדה או ששותפים או ירש או ערב אחד לשני, ורוצה לגבות ממ"נ: או שזה של הלוה וגובה ממנו או שזה משועבד - לא גובה שמשעבדים מדין ערב ואי אפשר לתבוע הערב כשאי אפשר לתבוע הלוה.

- ב"מ - פסול כמו גט.
- רעק"א - כשר ורק בגט יש לעז על בניה.

בשעת ההלוה אחד מהאבות של אחד מהם מת וכתוב שליט"א או נ"ר:

- יוסף שליט"א בן שמעון שליט"א מועיל.
  - יוסף שליט"א בן שמעון לא ראה.
  - יוסף בן שמעון שליט"א?
    - רשב"א, רמ"א - הלוה כתב - לא סימן שאולי מערים. אם העדים עצמם כתבו כן סימן שמדייקים.
    - ב"י, ש"ך: לא סימן אף פעם, שאולי מתייחס לבן כמו "דוד בן ישי מלך ישראל".
- כתוב בשטר יב"ש כהן:
- בב"ב קעב - העדים כתבו סימן. אם הלוה כתב:
    - רשב"א - לא שמא מערים.
    - ש"ך - כן.

אחד מהם מוציא שטר חוב על אחר:

- שו"ע - לא יכול לטעון שחייב לשני שחזקה שמי ששטר אצלו - הוא שלו.
- רמ"א - אם אין לו והלוה מודה שחייב לאחד מהם והשני נתן שטר הרשאה.